

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Факультет управління, економіки та права

КАФЕДРА ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ТОРГІВЛІ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітній ступінь «Магістр»

на тему: **«ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОКРАЩАННЯ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи ПТБ-61

Спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та
біржова діяльність»
(шифр і назва)

Михалюк Дмитро Олегович

Керівник: **Зеліско Н.Б., к.е.н., доцент**
(Прізвище та ініціали)

Рецензент: _____
(Прізвище та ініціали)

ЛЬВІВ-ДУБЛЯНИ
2024

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота: 69 сторінок текстової частини, 9 рисунків, 23 таблиці, 44 літературних джерела. «Економічна безпека аграрних підприємств Львівської області та шляхи її покращання». Михалюк Д.О. – Кваліфікаційна робота магістра. Кафедра підприємництва та торгівлі. Дубляни, Львівський НУП, 2024 р.

Розкрито сутність економічної безпеки підприємства. Охарактеризовано процес формування економічної безпеки із врахуванням галузевих особливостей таких як сезонність виробництва, обмеженість земельних ресурсів, недостатня розвиненість інфраструктури аграрних ринків, значна залежність від природно-кліматичних умов виробництва сільськогосподарської продукції. Запропоновано авторське бачення трактування економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.

Окреслено роль аграрного сектора у процесах забезпечення економічної безпеки держави. Розроблено концептуальну модель взаємоузгодження розвитку аграрного сектора економіки та системи забезпечення економічної безпеки держави, що передбачає ефективне використання аграрним сектором природно-ресурсного потенціалу держави та формування передумов для підтримки функціональних і галузевоструктурних складових розвитку аграрного сектора системою економічної безпеки держави.

Розглянуто системні складові економічної безпеки, а саме кадрову, енергетичну, ринкову, інформаційну, правову, екологічну, виробничу, фінансову та техніко-технологічну. Визначено стримуючі чинники розвитку сільськогосподарських підприємств за окремими складовими економічної безпеки. Розроблено превентивні заходи зміцнення економічної безпеки на сільськогосподарському підприємстві.

Ключові слова: економічна безпека; сільськогосподарські підприємства; складові; загрози; превентивні заходи; системні складові; специфіка роботи, загрози, механізм, підприємство, стратегія, удосконалення

ANNOTATION

Qualification work: 69 pages of the text part, 9 figures, 23 tables, 44 literary sources. «Economic security of agricultural enterprises of Lviv region and ways to improve it». Mykhaliuk D.O. – Qualification work of the master. Department of entrepreneurship and trade. Dubliany, Lviv NEU, 2024.

The essence of economic security of the enterprise is revealed. The process of formation of economic security is characterized, taking into account industry specifics such as seasonality of production, limited land resources, insufficient development of the infrastructure of agricultural markets, significant dependence on the natural and climatic conditions of the production of agricultural products. The author's vision of the interpretation of the economic security of agricultural enterprises is offered.

The role of the agricultural sector in the processes of ensuring the economic security of the state is outlined. A conceptual model of mutual coordination of the development of the agrarian sector of the economy and the system of ensuring the economic security of the state has been developed, which provides for the effective use of the natural resource potential of the state by the agrarian sector and the formation of prerequisites for supporting the functional and branch-structural components of the development of the agrarian sector by the system of economic security of the state.

The systemic components of economic security are considered, namely personnel, energy, market, information, legal, environmental, production, financial, and technical-technological. The restraining factors of the development of agricultural enterprises according to individual components of economic security have been determined. Preventive measures to strengthen economic security at the agricultural enterprise have been developed.

Key words: economic security; agricultural enterprises; components; threats; preventive measures; system components; specifics of work, threats, mechanism, enterprise, strategy, improvement

ЗМІСТ

	Ст.
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	8
1.1 Сутність та зміст категорії «економічна безпека» в аграрних підприємствах	8
1.2. Індикатори рівня економічної безпеки аграрного підприємства	16
1.3. Методика формування етапів оцінки рівня економічної безпеки	19
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	22
2.1 Економічні показники діяльності аграрних підприємств Львівщини	22
2.2 Оцінка стану економічної безпеки аграрних підприємств	31
2.3 Вивчення проблем забезпечення економічної безпеки сільськогосподарського підприємства	47
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	53
3.1. Удосконалення системи управління економічною безпекою	53
3.2. Моделювання системи можливостей забезпечення економічної безпеки аграрного підприємства	58
3.3. Зарубіжний досвід формування ефективної системи забезпечення економічної безпеки підприємств аграрної галузі	64
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	76

ВСТУП

Всебічний аналіз процесів розвитку світової та національної економіки підтверджує наявність у них безлічі тенденцій та факторів, що надають позитивний та негативний вплив на розвиток економічних систем на макро-, мезо та мікрорівнях, що обумовлює необхідність формування теоретичних та методичних основ вирішення завдання сталого соціально-економічного розвитку держави, її господарюючих суб'єктів та всіх верств населення. Однак, слід визнати, що в даний час не в повному обсязі сформульовано науково обґрунтовані теоретичні положення, які необхідно використовувати для розробки концепцій сталого розвитку та досягнення економічної безпеки суб'єктів підприємництва.

Дослідженню механізму створення стратегії економічної безпеки аграрних підприємств присвячені наукові праці, серед яких роботи Андрєєва Т.Є., Баланюк І. Ф., Васильців Т., Вдовенко Л.О., Гнилицька Л.В., Єрмошенко М.М., Живко З.Б., Камлик М.І., Мойсеєнко І.П., Наливайко А.П., Фролов С., Хвесик М.А. та ін. Поряд з тим, як свідчать наукові дослідження та практичні аспекти, ці питання потребують подальшого дослідження, що і зумовило вибір теми кваліфікаційного дослідження.

Економічна безпека відіграє важливу роль в системі управління сільськогосподарським підприємством, про що свідчить існування великої кількості методів управління, які мають характеристики цільового підходу, тобто ціль у них є визначальним елементом управління. Складність розв'язання цих питань окреслюється низкою причин, серед яких головною є істотна невизначеність станів і основних параметрів систем, що важко моделюються і є складними для дослідження.

Мета і завдання кваліфікаційної роботи. Метою дослідження є характеристика та організація системи безпеки аграрних підприємств, визначення впливу на безпеку економіки Львівської області. Проаналізувати проблеми економічної безпеки підприємства й комплексно покращити.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- надати характеристику діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області;

- провести аналіз факторів впливу на підприємство;
- проаналізувати фінансово-економічний стан агропідприємства;
- визначити напрямки покращення фінансово-економічної безпеки підприємства.

Об'єктом дослідження є сільськогосподарські підприємства Львівської області, процес економічної безпеки ТзОВ «Данута».

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають у ході забезпечення економічної безпеки досліджуваних підприємств.

Методи дослідження. У процесі виконання даного дослідження було використано сукупність загальних та специфічних наукових методів: порівняльний аналіз для визначення оцінки та критеріїв ефективності управління складовими економічної безпеки підприємства, наукового узагальнення – для формування завдань наукового дослідження, а також теоретичного узагальнення – для визначення теоретичного підґрунтя формування економічної безпеки сільськогосподарського підприємства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці:

- теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій з формування та функціонування системи діагностики економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.
- покращення рівня економічної безпеки та вихід з кризи аграрних підприємств, що перебувають на рівні неплатоспроможності, проте мають потенціал та необхідні для нормального функціонування держави, за рахунок часткової приватизації, кошти від якої будуть вкладені в технічну модернізацію та інноваційні технології на фундаменті тих підприємств.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці пропозицій оцінки системи економічної безпеки підприємства за сукупністю теоретичних, методичних і прикладних аспектів.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Основний зміст викладено на 68 сторінках тексту. Список використаних джерел налічує 42 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Сутність та зміст категорії «економічна безпека» в аграрних підприємствах

У перехідний період від командно-адміністративної до ринкової систем економіки більшість вітчизняних підприємств опинилися в нових умовах діяльності до якого вони не були готові. Розрив у налагоджених господарських зв'язках між суб'єктами господарювання, формування ринкової конкуренції, відхід держави від регулювання господарських відносин та інші чинники сприяли збільшенню невизначеності в господарській діяльності підприємств, що одразу негативно позначилося на їхнє економічне становище. Відповідно, виникла нагальна потреба пошуку механізмів формування та підтримки їх економічної безпеки. Наукове осмислення проблем, формування економічної безпеки підприємства пройшло кілька етапів, кожен з яких змінював і уточнював свій зміст, основні завдання та механізми забезпечення [1, с. 19-20].

Розглянемо сучасні та найбільш актуальні погляди вітчизняних фахівців на визначення поняття «економічна безпека підприємства».

Погляди дослідників різняться – від досить вузького тлумачення змісту терміну з точки зору захисту інформації до ширшого ресурсно-функціонального підходу, який розглядає економічну безпеку як найбільш ефективне використання всіх корпоративних ресурсів. Огляд літератури висвітлив основні підходи до розкриття змісту категорії «економічна безпека підприємства».

Основні проблеми, які виникають при формуванні теоретичних засад економічної безпеки підприємства, можна згрупувати за такими ознаками:

- гострі - нагальні проблемні питання, які потребують термінового вирішення та перегляду;
- суттєві - актуальні питання, що виникають при розгляді основних аспектів економічної безпеки, але суттєво не впливають на формування системи безпеки;
- перспектива - складні питання, які потребують вирішення в майбутньому і які потребують інноваційного рішення.

Це далеко не повний перелік запитань, які вимагають відповіді, перегляду та переоцінки. Запропонована систематизація проблем під час формування теоретико-методологічного апарату економічної безпеки підприємства дає змогу зосередити увагу на об'єктивному розгляді та розробці найбільш пріоритетних базових аспектів системи економічної безпеки, що є дуже цінним для забезпечення його практичне використання для захисту підприємства та підтримки сталого функціонування з позицій економічної безпеки.

Аналізуючи діяльність підприємств в умовах економічної кризи, важливим завданням є виявлення причин, що призводять до зниження рівня економічної безпеки. Їх можна поділити на зовнішні та внутрішні.

До зовнішніх причин послаблення економічної безпеки підприємства належать: політична та економічна нестабільність; постійні і часто непередбачувані зміни законодавства; посилення монополії ринку; конфліктні ситуації з вітчизняними та іноземними партнерами; неконкурентоспроможність вітчизняної продукції через падіння купівельної спроможності споживачів; посилення конкуренції з боку імпортерів виробників; промислове шпигунство; рейдерські атаки. До них також слід віднести форс-мажорні обставини: стихійні лиха, катастрофи, військові конфлікти, які негативно впливають на рівень економічної безпеки підприємства.

Основними внутрішніми причинами зниження рівня економічної безпеки підприємства є: недоліки в організації виробничого процесу; низькі ділові та професійні якості персоналу, що свідомо чи несвідомо завдають шкоди підприємству; низький рівень менеджменту; конфлікти між засновниками

(власниками) підприємства; слабка маркетингова політика; недостатнє використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу в діяльності підприємства; непередбачені витрати ресурсів або відсутність фінансування [2].

Побороти економічну кризу, що охопила всю країну, окреме підприємство не в змозі, але, проводячи гнучку політику у своїй діяльності, воно може значно пом'якшити негативні наслідки загального економічного спаду. Саме тому підвищення рівня економічної безпеки підприємства в усіх її складових є важливим напрямом боротьби з економічною кризою [3, с. 62].

Для досягнення найвищого рівня економічної безпеки підприємство має проводити роботу щодо забезпечення максимальної безпеки основних функціональних складових своєї діяльності (Рис.1.1)

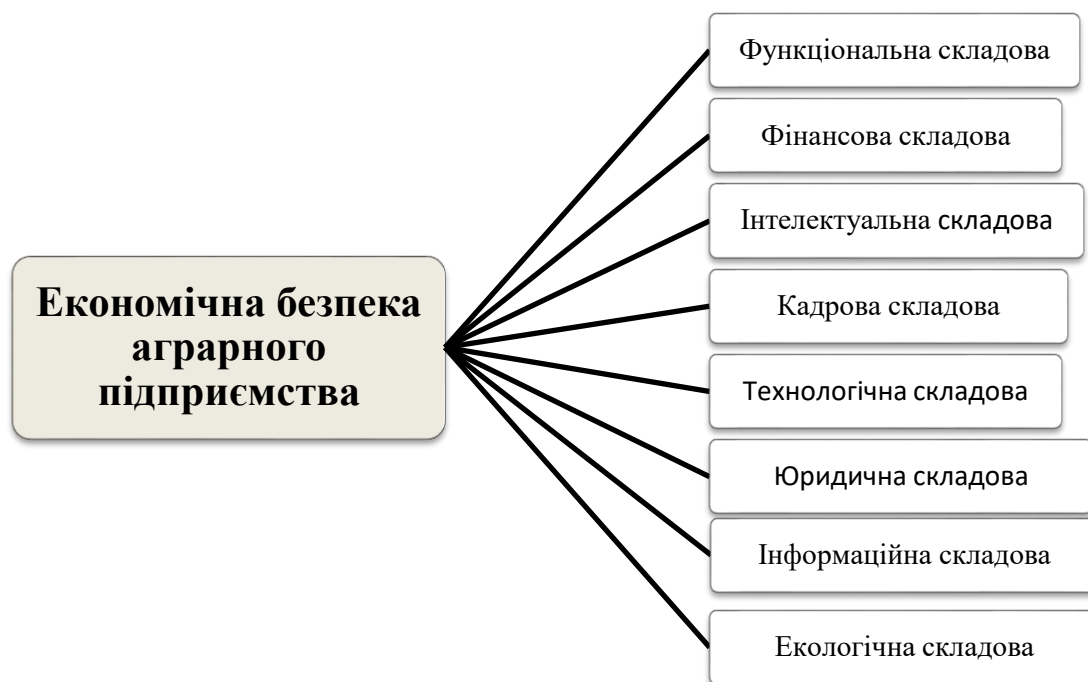

Рис. 1.1 Основні функціональні складові економічної безпеки аграрного підприємства

**Складено автором*

Функціональна складова економічної безпеки підприємства – це сукупність основних напрямків його економічної безпеки, які суттєво відрізняються один від одного за своїм змістом.

На основі аналізу виділяємо такі функціональні складові економічної безпеки: фінансову; інтелектуальний; персонал; технологічний; правовий;

інформаційний; потужність.

Фінансова складова є провідною та визначальною, оскільки в ринкових умовах фінанси є «двигуном» будь-якої економічної системи, про послаблення якої свідчать: зниження ліквідності підприємства; збільшення кредиторської та дебіторської заборгованості; зниження фінансової стійкості тощо [4, с. 23].

Оцінка фінансової складової здійснюється за допомогою аналізу: фінансового стану, ліквідності, платоспроможності, фінансової незалежності, прибутковості, оборотності господарських засобів, формування та розподілу прибутку тощо [5, с. 18].

Інтелектуальна складова. Незалежний рівень економічної безпеки значною мірою залежить від інтелекту та професіоналізму персоналу, який працює на підприємстві. Негативним впливом на цю складову є: вивільнення провідних висококваліфікованих працівників, що призводить до ослаблення інтелектуального потенціалу; скорочення частки інженерно-технічних працівників [5, с. 25].

Кадрова складова. Склад персоналу безпосередньо впливає на рівень економічної безпеки на підприємстві. Негативний вплив на людину викликає компонент [6, с. 51]: рамковий відлив; плинність кадрів; фізичне старіння персоналу, його знань, кваліфікації; низька кваліфікація персоналу; робота неповний робочий день, пов'язана з низькою віддачею працівників і можливістю розголошення конфіденційної інформації за межами підприємства. Він включає два види діяльності. По-перше, це підвищення ефективності персоналу. Другий – збереження та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства [5, с. 19].

Технологічна складова – це ступінь відповідності технологій, що застосовуються на підприємстві, кращим світовим аналогам з оптимізації витрат. До негативних впливів на цю складову належать: дії, спрямовані на підрив технологічного потенціалу підприємства; порушення технологічної дисципліни; моральне старіння використовуваних технологій. Технологічна служба має відповідати за цю складову економічної безпеки, а саме:

контролювати технологічну дисципліну, удосконалювати існуючі та розробляти нові ефективні технології тощо.

Юридична складова – це комплексне правове забезпечення діяльності підприємства, дотримання вимог чинного законодавства, при оптимізації витрат ресурсів для досягнення поставлених цілей.

Інформаційна складова – це здійснення ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення господарської діяльності підприємства [6, с. 51].

Власні служби підприємства виконують певні функції, які в сукупності характеризують процес створення та захисту інформаційної складової економічної безпеки. До них відносяться: збір усіх видів інформації, що стосується діяльності суб'єкта; аналіз отриманої інформації з обов'язковим дотриманням загальноприйнятих принципів і методів; оцінка рівня економічної безпеки за всіма складовими та в цілому розробка рекомендацій щодо підвищення цього рівня для конкретного суб'єкта господарювання; інша діяльність щодо розвитку інформаційної складової економічної безпеки [7, с. 26].

Під силовою складовою можна розуміти сукупність таких умов: фізична безпека персоналу підприємства (загроза здоров'ю, життю); збереження майна підприємства (недоторканність, знос); силові аспекти інформаційної безпеки (комерційна таємниця); екологічні умови.

Доречно в кваліфікаційній роботі дослідити погляди науковців вітчизняних та зарубіжних на обґрунтування теоретичного поняття «економічної безпеки» аграрних підприємств. Має чимало означень це визначення та в працях багатьох вчених відображується. Щодо поглядів на сутність цього поняття учених, наголосити необхідно на існуванні наукової тривалої дискусії, свідчать про що дані в таблиці 1.1, у якій сучасні визначення поняття «економічна безпека» підприємства згруповано, які ми можемо побачити у науковій літературі.

Таблиця 1.1 Характеристика поглядів науковців-авторів на визначення категорії «економічна безпека для підприємства»

Автор	Визначення
1	2
В.С.Гусев [29]	Такий стан економічного суб'єктів розвитку господарювання (держави, особи, організації), який йому забезпечує гармонійний розвиток і використання шансів ефективно і усунення загроз
З. С.Варналій [27]	Забезпечення використання ресурсів суб'єкта господарювання найбільш ефективного для загроз запобігання і умов створення для основних його елементів стабільного функціонування
В.Богомоллов [26; с. 5-8].	Ядром економічної антикризової політики бути може розробка точних індикаторів безпеки економічної, а в розумінні широкого економічна безпека дві має складові: — місце країни в світовому роз поділі праці, світовій торгівлі, — інтереси та в рамках кордонів країни цілі, тобто підтримка суверенітету державного; міжнародних фінансових та банківських сегментів
Т. Б. Кузенко [32] Ілляшенко С. Н., [31]	Стан використання його ресурсів ефективного і існуючих можливостей ринкових, що дозволяє запобігати зовнішнім загрозам і внутрішнім і забезпечувати його виживання тривале і на ринку стійкий розвиток відповідно до місії обраної
М.Ващекін [28; с.31-41]	Економічна безпека – це стан, народ в якому може суверенно визначати шляхи та форми економічного свого розвитку.
В.Безбожний [25; с. 11]	Економічна безпека повинна відповідати двом умовам: — можливості збереження вже досягнутого рівня життя населення та здатності його подальшого підвищення; — збереженню економічної самостійності країни, її здатності у власних інтересах приймати рішення, які стосуються розвитку господарства.
В.В.Кулаженко [34]	Економічна безпека - стан захищеності, що характеризує економічних інтересів особистості, держави і суспільства від загроз внутрішніх та зовнішніх, який на незалежності заснований, ефективності та країни конкурентоспроможної.
В. В.Белокуров [24]	Наявність переваг конкурентних, зумовлених відповідністю фінансового, матеріального, кадрового, технічного та технологічного потенціалів і структури організаційної підприємства до його цілей стратегічних і завдань
О. А.Грунін [30]	Економічна безпека підприємства - стан суб'єкта господарчого, у якому при найбільш ефективному використанні він корпоративних ресурсів послаблення досягає, захисту або запобігання від існуючих загроз та небезпек або обставин непередбачених і в основному забезпечує цілей досягнення бізнесу в конкурентних умовах та господарчого ризику.
Н. М.Євдокимова [33, с. 4-12].	економічна безпека як базова відносно поняття «безпека фінансова», її визначає як такий стан механізму економічного країни, який збалансованістю характеризується та стійкістю до впливу негативного загроз внутрішніх та зовнішніх, його здатності на основі реалізації національних інтересів забезпечувати розвиток вітчизняної економіки стабільний та ефективний та соціальної сфери. На його думку, базується економічна безпека, на стабільності національної економіки, економічній незалежності, здатності до саморозвитку економічного, високому рівні економіки самодостатньої

Продовження таблиці 1.1

1	2
Г. В. Козаченко та Пономарьова В.П, Ляшенко О.М. [36]	Міра в часі гармонізації й просторі економічних інтересів підприємства з пов'язаних з ним суб'єктів інтересами навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства. Економічна безпека - як стан країни, в якому народ (через систему державного управління) може без втручання та тиску ззовні, суверенно, визначати шляхи та форми свого розвитку економічного.
А. В.Кірієнко [35]	Стан рівня використання оптимального для підприємства його економічного потенціалу, за якого можливі та/або діючі збитки нижчими за встановлені підприємством межі виявляються.
З. Стаховяк [42]	Такий стан розвитку системи економічної, який її ефективно функціонування засобом забезпечує використання належного чинників внутрішніх та зовнішніх, а також результативного протистояння здатність негативному зовнішньому впливу.
І.П.Мойсеєнко [38]	Економічна безпека — це загальнонаціональний комплекс заходів, який направлений на постійний та стабільний розвиток економіки держави та включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам
І. Л.Плетникова [46]	Стан захищеності його діяльності від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також здатність адаптуватися до існуючих умов, які не впливають негативно на його діяльність.
С. М.Шкарлет [44]	Економічна безпека - такий стан національної економіки, який дозволяє зберегти стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особистості, родини, держави.
Шликов В. [47]	Стан захищеності життєвих і важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних прогнозів.
Ю.Лисенко, С. Міщенко [37]	Стан виробничо-економічної системи, при якому функціонують механізми запобігання чи зменшення ступеня впливу погроз стабільності функціонування і розвитку підприємства.
В. Тамбовцев [43]	Сукупність властивостей стану виробничої підсистеми економічної системи, яка забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи
В. Л.Ортинський [40]	Захищеність потенціалу підприємства (виробничого, фінансово-економічного, організаційного та технічного, соціального) від дії негативної чинників зовнішніх і внутрішніх, економічних загроз прямих або непрямих, а також здатність до відтворення суб'єкта
Ткаченко В.Г., В.И. Богачев [45]	Захищеність від негативних впливів зовнішнього середовища діяльності підприємства, а також швидко усунути здатність різноманітні загрози чи до існуючих пристосуватися умов, що не негативно позначаються на діяльності його.
С. С.Омельчук [39]	Стан використання ресурсів для подолання загроз найбільш ефективного і забезпечення функціонування стабільного підприємства в майбутньому і сьогодні
Н.М.Пилипенко [41].	Економічна безпека – це державний стан, з яким у відповідності забезпечена створення можливість, розвитку умов для життя плідного та статку зростання його населення, розвитку перспективного в майбутньому.

Економічне середовище характеризується високим ступенем ризику та невизначеності, спричинених нестабільністю опадів, погано функціонуючих або відсутніх ринків, шкідників тощо. Ризик не тільки впливає на дохід від врожаю, він має опосередкований вплив на доходи від несільськогосподарської діяльності [7]. На рис. 1.2 кожен із перелічених факторів породжує певні можливі загрози аграрному підприємству та має певні власні інтереси відносно підприємства.

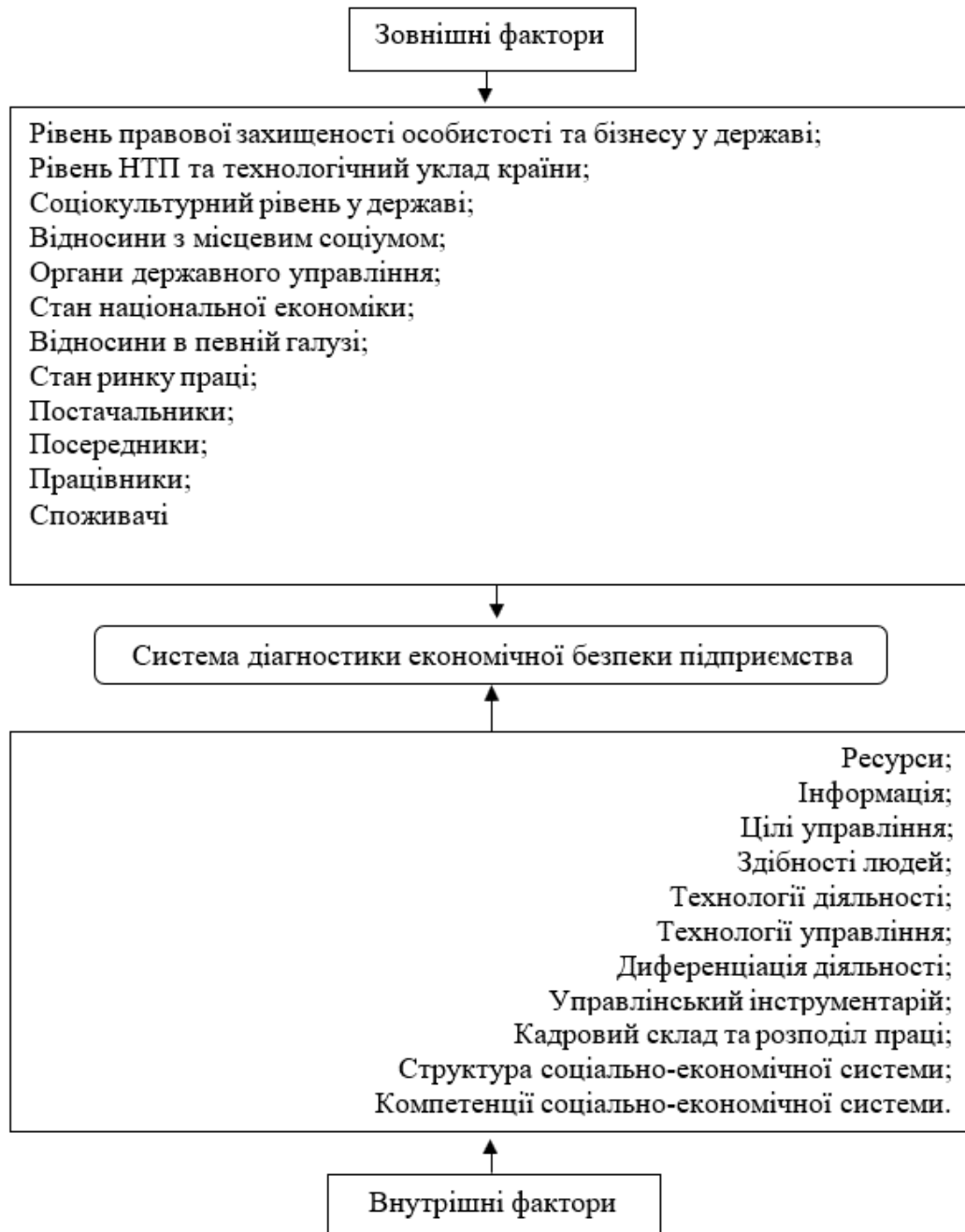

Рис. 1.2. Діагностика економічної безпеки аграрного підприємства: фактори впливу

**Розроблено автором*

1.2 Індикатори рівня економічної безпеки аграрного підприємства

Фахівці класифікують ці показники за п'ятьма складовими [15-17], про які ми наведемо нижче.

Фінансові показники, що характеризують рівень спроможності суб'єкта господарювання виконувати свої зобов'язання, фінансові можливості реалізації політики розширеного відтворення та динамічного розвитку, забезпечення операційної діяльності з достатньою кількістю грошових коштів, рівнем ліквідності фінансових активів оператора, доступом до зовнішніх інвестиційних ресурсів, прийнятними умовами та якщо інвестиція достатня для розвитку.

Технічні показники, що характеризують ступінь техніко-технологічної оснащеності, інноваційної техніки та технологій, що використовуються у виробничих процесах, забезпечення виробництва ресурсозберігаючими технологіями, можливість розширення виробничих потужностей.

Показники праці, що розкривають кадровий потенціал, здатність суб'єкта господарювання ефективно керувати всіма видами діяльності, здатність і достатню мотивацію персоналу до продуктивної праці.

Показники виробництва, що характеризують фактичне навантаження на виробничі потужності, ступінь оновлення портфеля продуктів і послуг, що надаються суб'єктом господарювання, конкурентоспроможність оператора на ринку.

Показники інтеграції, що характеризують інтегрованість суб'єкта господарювання в середовище та суспільство, рівень налагоджених відносин із стейкхолдерами.

Отже, виділені групи показників охоплюють усі основні напрями діяльності підприємства, а тому дозволяють суб'єкту господарювання досягти достатнього рівня економічної безпеки за нормальних умов економічного розвитку регіону чи країни. Проте слід зазначити, що серед наведених груп показників дослідники майже не приділяють уваги такій важливій складовій економічної безпеки, як інноваційний потенціал, який є вирішальною складовою виживання аграрного підприємства в складних умовах господарювання (а це неминуча в Україні сьогодні). На думку експертів, інноваційний потенціал

лежить в основі економічного зростання підприємства, його стратегічного та перспективного розвитку, забезпечення стабільності його фінансово-господарської та комерційної діяльності [18; 19]. Лише за допомогою проривних інноваційних рішень, які базуються на технологіях захисту навколишнього середовища та ощадливого використання природних ресурсів, раціонального використання та повторного використання виробничих ресурсів, можна вистояти в складних ринкових умовах сучасності та досягти певних конкурентних переваг. Це особливо актуально для суб'єктів господарювання в Україні як в сучасних умовах воєнного стану, так і в повоєнний період.

При формуванні оцінки економічної безпеки підприємств важливим є вивчення особливостей теоретичних підходів. Однак, не дивлячись на велику зацікавленість закордонних й вітчизняних вчених у розробках методики оцінки рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, слід зазначити, що більшість розробок присвячених державному або регіональному рівню, тоді як питання оцінки економічної безпеки підприємств є досить відкритим.

Об'єднуючи пропоновані методики оцінки рівня економічної безпеки організацій [24; 25; 50], ми згрупували основні підходи до визначення основних показників економічної безпеки (див. рис. 1.3):

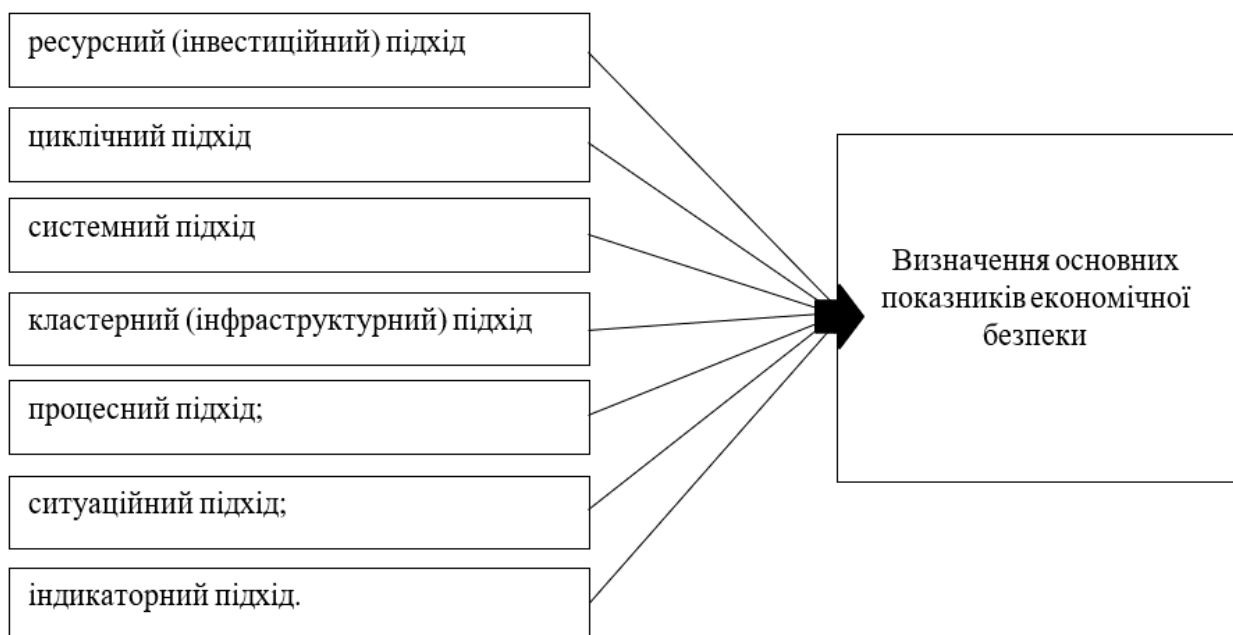

Рис. 1.3 Визначення основних показників «економічної безпеки»: підходи

За допомогою рисунка можна висновок зробити, що вчені вітчизняні та зарубіжні зробили внесок розробки теоретичних та методичних підходів вагомий щодо оцінки рівня економічної безпеки аграрних підприємств. Крім того, відсутній єдиний підхід щодо проведення методики оцінювання економічної безпеки підприємства в економічній науковій літературі.

Стабілізація та подальший розвиток підприємств аграрної галузі через активізацію інноваційної діяльності може відбуватися тому, що саме інновація є засобом посилення адаптації до постійних змін і нестабільного зовнішнього середовища, адаптації підприємства до отримання економічної лідерської позиції серед інших суб'єктів господарювання [20; 21]. Тому інноваційний потенціал розвитку аграрного бізнесу країни містить у собі ресурсну складову. Крім того, це значною мірою залежить від адаптації та впровадження суб'єктом господарювання змін в інноваційну систему. Водночас для впровадження інновацій, окрім вигратної ідеї та необхідних фінансових ресурсів, керівництво господарюючого суб'єкта має бути підготовлене та мотивоване, а всі групи персоналу – бажання та здатність швидко перевести свою діяльність із рутинного характеру, до раціоналізаторського типу, заснованого на нових знаннях, і почати освоювати та впроваджувати нові та інноваційні елементи.

Важливість акцентування уваги на інноваційному потенціалі підприємств аграрної галузі полягає ще й у тому, що, як правило, сфера послуг досить гостро реагує на будь-які зміни та нові виклики в економічному середовищі, а тому успішність суб'єктів господарювання в галузь залежатиме від ефективності процесів управління бізнесом, які, як наслідок, набувають інноваційного характеру [22]. Інноваційний потенціал аграрного бізнесу виявляється в поєднанні різних типів організаційних структур управління та застосуванні сучасних маркетингових інструментів, що сприяє успішній інтеграції бізнес-процесів підприємця в регіональне середовище. Таким чином, ми визначаємо інноваційний потенціал аграрного бізнесу як систему факторів і компонентів, які забезпечують здатність підприємств впроваджувати та продукувати інновації з метою досягнення успіху та підвищення рівня їхньої конкурентоспроможності.

1.3. Методика формування етапів оцінки рівня економічної безпеки

На нашу думку, оцінка рівня економічної безпеки на агропромисловому підприємстві має бути цілісною та базуватися на показниках, що дозволяють повніше відобразити поточну економічну ситуацію та врахувати специфіку галузі. Для цього необхідно залучати відповідних фахівців у галузі аграрного підприємства, досвід та знання яких дозволять сформувати необхідні групи показників та розрахувати інтегральний показник, результати якого сигналізуватимуть про відсутність або необхідність перегляду власної стратегії управління економічною безпекою [24].

Нами виділено три основні рівні оцінки рівня економічної безпеки підприємств аграрного сектору економіки (рис. 1.4).

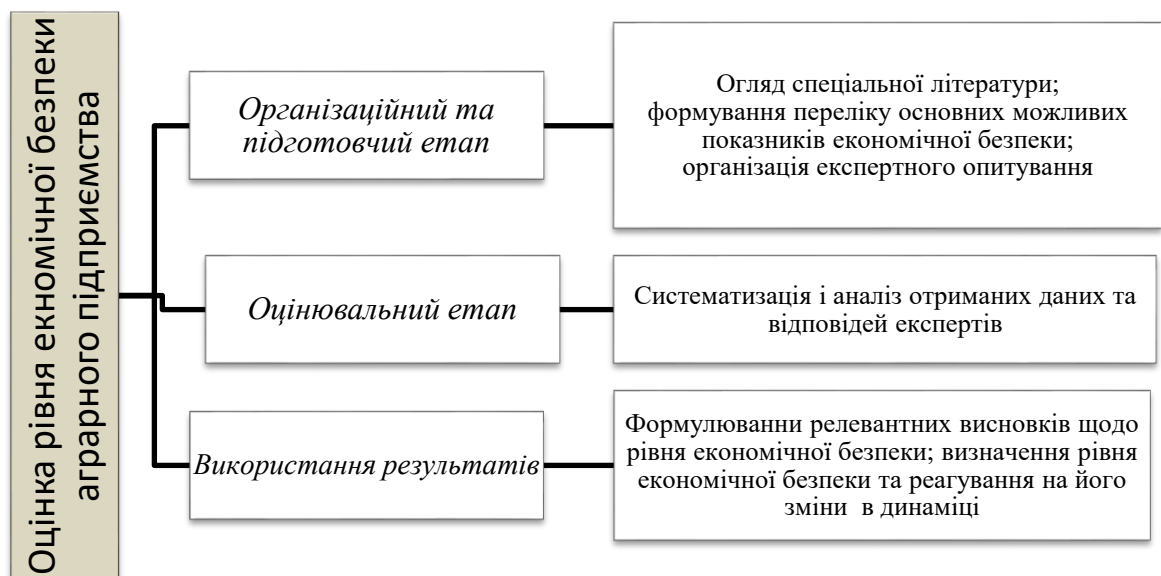

Рис. 1.4 Карта алгоритму оцінки рівня економічної безпеки аграрного підприємства

* розробка авторів

Ми сформуваємо групу «індикаторів якості», яка включає [32]:

1. *Платіжна дисципліна.* Демонструє рівень і якість виконання підприємством своїх зобов'язань перед кредиторами або іншими особами.

2. *Ефективність обліково-аналітичного забезпечення.* Неодноразово в першому розділі встановлювалося, як відіграє ключове інформаційне забезпечення в системі забезпечення економічної безпеки та антикризового

управління, тому оцінка рівня ефективності обліково-аналітичного забезпечення дозволить оцінити рівень інформаційного забезпечення підприємства.

3. *Взаємодія з контрагентами.* Оцінивши рівень взаємодії підприємства з контрагентами, можна ширше оцінити рівень економічної безпеки, оскільки негативний рівень ділових відносин може суттєво вплинути на імідж та діяльність підприємства та стати серйозною загрозою для його розвитку.

За результатами експертної оцінки, дослідження наукової літератури щодо інших моделей оцінки економічної безпеки дозволило зібрати та використати результати дослідження для формування моделі оцінки рівня економічної безпеки на агропромислове підприємство (рис. 1.5). На цьому рисунку I_g – це інтегральне значення для кожної групи показників, а w_i – питома вага показника, тобто рівень його значущості для оцінки, що проводиться, який визначається за допомогою експертної оцінки. Експерти визначають, наскільки той чи інший показник важливий для оцінки.

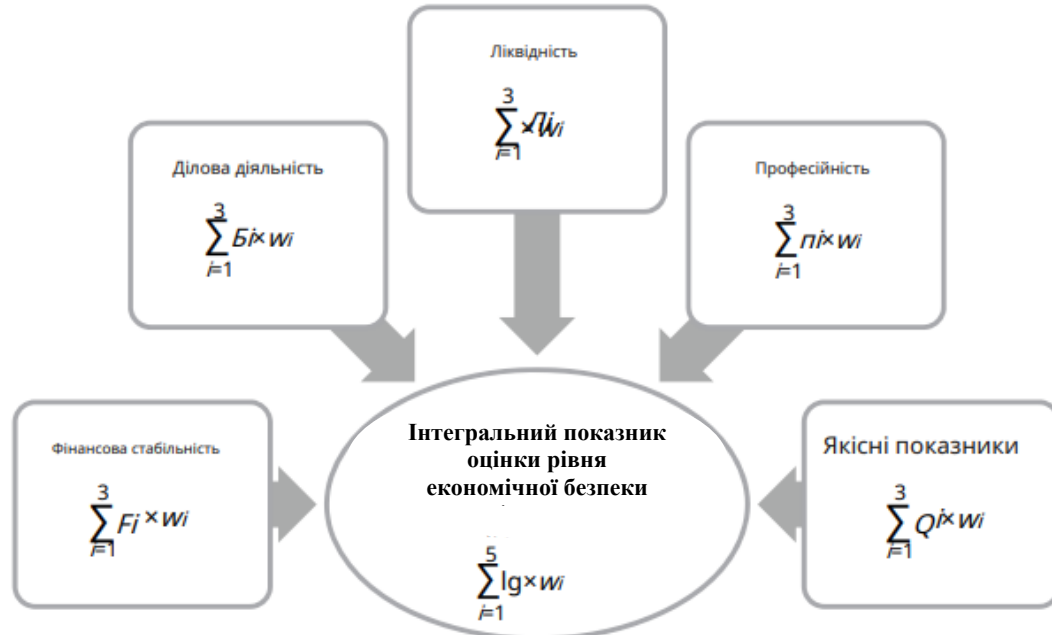

Рисунок 1.5. Інтегральний показник оцінки рівня економічної безпеки агропромислового підприємства

* розробка авторів

Завдяки практичному застосуванню нашого інтегрального показника оцінки економічної безпеки можна говорити про його ефективність для інституцій аграрного сектору. Розраховуючи інтегральний показник, можна в динаміці побачити, як змінюється даний показник економічної безпеки з

роками та встановити, наскільки підприємство з роками зміцнювало чи погіршувало власну безпеку.

Якщо протягом досліджуваного періоду підприємство отримало в результаті розрахунку інтегрального показника результат не більше 0,5, можна говорити про відсутність економічної безпеки та редагування власної стратегії розвитку та коригування тактичних заходів. Результати оцінки можуть бути більш інформативними та контрольними для менеджерів. Порівняно з іншими дослідженнями, ми зосереджені більш конкретно на сільськогосподарському секторі та, на додаток до запропонованої нами моделі оцінки економічної безпеки, наше дослідження також передбачало практичне застосування моделі оцінки. Слід зазначити, що в порівнянні з іншими науковими дослідженнями ми розробили власну методику оцінки рівня економічної безпеки, яка дозволяє врахувати специфіку підприємств аграрного сектору Львівщини. Крім того, це дозволяє встановити чи є у підприємств ознаки кризи чи ні та захистити власний бізнес.

Підводячи підсумки дослідження слід відзначити, що вище перелічені підходи до вивчення економічної безпеки підприємства тісно переплітаються один з одним. Жоден з них неможливо назвати всеохоплюючим та досконалим. Кожний наступний дослідник додає до існуючих характеристик безпеки свої власні уточнення, але спільна ідея, яка впливає з усіх визначень полягає в наступному: підтримка підприємства у стані економічної безпеки – головна передумова стабільного розвитку бізнесу.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.4 Економічні показники діяльності аграрних підприємств

Львівщини

Аграрні підприємства Львівщини – це організації, що займаються сільським господарством та виробництвом сільськогосподарської продукції. Це може включати в себе кілька видів діяльності, таких як вирощування рослин, тваринництво, виноградарство, садівництво та інші галузі, пов'язані з сільським господарством.

Основні характеристики аграрних підприємств:

1. Виробництво сільськогосподарської продукції: Аграрні підприємства спеціалізуються на виробництві різноманітних сільськогосподарських продуктів, таких як зерно, овочі, фрукти, м'ясо, молоко, яйця та інші.

2. Використання ґрунтів та земельних ресурсів: Аграрні підприємства володіють або орендують земельні ділянки для ведення сільськогосподарської діяльності.

3. Тваринництво: Деякі аграрні підприємства спеціалізуються на утриманні та вирощуванні тварин для отримання м'яса, молока, шерсті та інших продуктів.

4. Використання технологій: Сучасні аграрні підприємства використовують технології та інновації для підвищення врожайності, зменшення втрат та підвищення ефективності виробництва.

5. Ринкова орієнтація: Багато аграрних підприємств орієнтовані на ринок і працюють над виробництвом продукції, яка відповідає попиту споживачів.

6. Використання ресурсів: До ресурсів аграрних підприємств входять робоча сила, машини та обладнання, насіння, корми, добрива і вода.

Аграрні підприємства можуть бути як невеликими родинними господарствами, так і великими агрохолдингами, які володіють значними земельними площами та проводять різноманітні види сільськогосподарської діяльності.

За даними зробленого економічного аналізу, зростання зумовлене впровадженням інноваційних технологій аграріями та збільшенням обробітку земель площ с/г призначення. Якщо обсяг виробництва продукції рослинництва у 2015 році у сільськогосподарських підприємствах Львівської області склав 13.2 млрд. грн., то цей обсяг у році 2022 склав 19.6 млрд. грн. та на 48% зріс. Окрім того, у загальній структурі виробництва у 2022 році частка сільськогосподарських підприємств складає майже 55% проти у 2015 році 41%, а частка з кожним роком господарств населення зменшується у 2015 році з 59% до в 2022 році 45%.

Це показано на рисунку 2.1 для сільськогосподарських підприємств різних районів Львівської області.

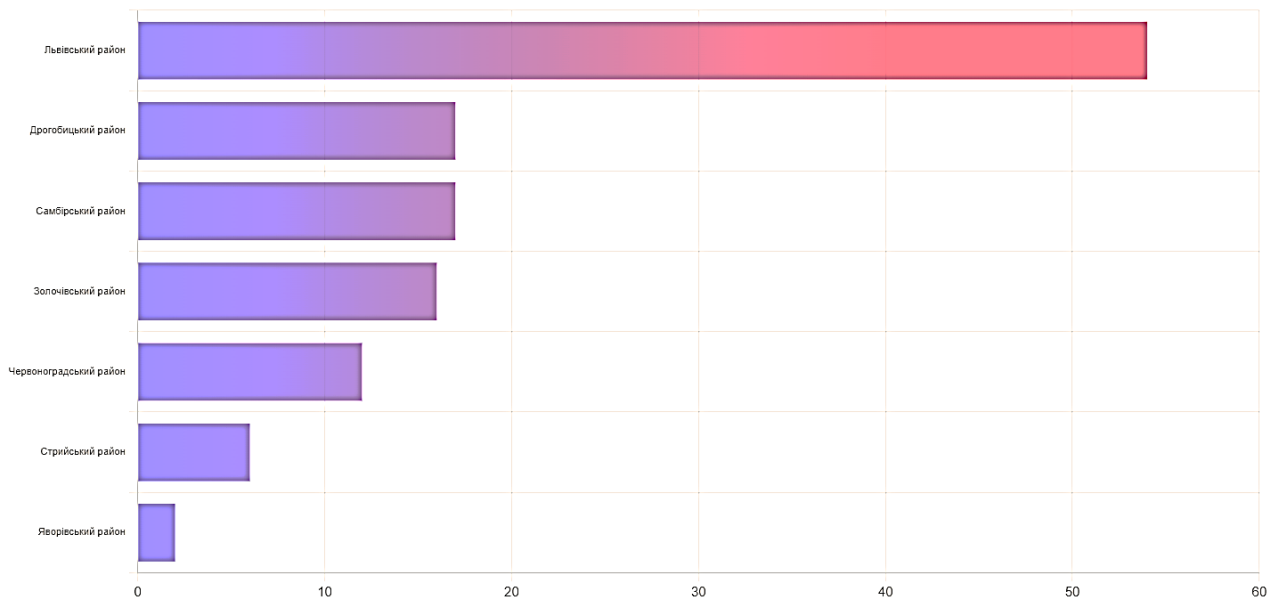

Рис. 2.1 Кількість сільськогосподарських підприємств в районах Львівщини у 2022 році, які здійснюють свою діяльність, од

Джерело: розраховано за даними ГУС у Львівс.обл

Майно аграрних підприємств може включати в себе різноманітні активи, які використовуються для сільськогосподарської діяльності та управління господарством. Основні елементи майна аграрного підприємства включають:

- **Земельні ділянки:** Це основний ресурс для сільськогосподарської діяльності. Аграрне підприємство може володіти або орендувати земельні ділянки для вирощування рослин та утримання тварин.
- **Будівлі та споруди:** Це включає в себе сільськогосподарські будівлі, такі

як амбари, склади для зберігання продукції, фермерські споруди, житлові будинки для працівників та інші будівлі, необхідні для господарювання.

- Техніка та обладнання: Сучасні аграрні підприємства володіють різноманітною технікою, такою як трактори, комбайни, сівалки, поливальні системи, обробні машини та інше обладнання для вирощування та обробки сільськогосподарської продукції.
- Тварини та стада: Якщо аграрне підприємство займається тваринництвом, то до його майна входять тварини, такі як худоба, свині, птиця тощо.
- Технології та програмне забезпечення: Модерні аграрні підприємства можуть використовувати різноманітні технології та програми для управління виробництвом, моніторингу росту рослин, обробки даних та аналітики.
- Запаси та продукція: Це може включати в себе наявність зерна, сільськогосподарської продукції, урожаю, готової продукції для реалізації.
- Фінансові ресурси: Аграрні підприємства також мають фінансові активи, такі як гроші на рахунках, інвестиції та інші фінансові інструменти.
- Права на землю та ліцензії: Право володіння та використання земель, а також наявність ліцензій для проведення певних видів сільськогосподарської діяльності.

Майно аграрних підприємств може значно варіюватися в залежності від розміру, спеціалізації та економічних умов, але ці елементи є загальними для більшості сільськогосподарських підприємств.

Діяльність аграрних підприємств регулюється рядом нормативно-правових актів на різних рівнях влади, включаючи міжнародні, національні та регіональні рівні.

Ось деякі з основних нормативно-правових документів, які стосуються аграрних підприємств:

1. Законодавство України:

Земельний кодекс України: Визначає правила володіння, використання та розпорядження земельними ділянками.

Лісовий кодекс України: Регулює відносини в галузі лісового господарства.

Водний кодекс України: Визначає правила користування та охорони водних ресурсів.

Господарський кодекс України: Містить положення про правовий статус сільськогосподарських підприємств та підприємців.

2. Податкове законодавство:

Податковий кодекс України: Визначає порядок оподаткування сільськогосподарських підприємств та облік податків.

3. Нормативи та стандарти:

Господарські кодекси регіонів: Можуть існувати регіональні господарські кодекси, які регулюють аспекти сільського господарства в певних областях чи регіонах.

4. Секторальні закони:

Закон України «Про сільське господарство»: Визначає основні принципи та правила сільського господарства.

Закон України «Про земельні відносини та землеустрій»: Регулює земельні відносини та землеустрій.

5. Міжнародні угоди:

Угода про СОТ (Світова організація торгівлі): Визначає міжнародні торгові правила, які можуть впливати на сільськогосподарські підприємства.

ЄС-Україна Угода про асоціацію: Визначає норми та стандарти, які обов'язкові для сільськогосподарських підприємств у контексті євроінтеграції.

Це лише деякі приклади нормативно-правових документів. Залежно від конкретної діяльності аграрного підприємства, може бути інша специфічна регулятивна документація, яка стосується, наприклад, ветеринарії, охорони навколишнього середовища, стандартів якості продукції та іншого.

Управління аграрним підприємством включає в себе комплекс заходів та стратегій, спрямованих на ефективне управління ресурсами, процесами та персоналом з метою досягнення стратегічних цілей і підвищення ефективності виробництва. Нижче подано основні аспекти управління аграрним підприємством:

1. Стратегічне планування:

- Розробка стратегічних цілей та завдань підприємства.

- Визначення ключових напрямків розвитку та диверсифікації виробництва.
 - Аналіз ринкових тенденцій і конкурентного середовища.
2. Фінансове управління:
- Бюджетування та планування фінансових ресурсів.
 - Контроль над витратами та оптимізація фінансових процесів.
 - Аналіз фінансової стійкості та ліквідності.
3. Управління земельними ресурсами:
- Ефективне використання земельних ділянок та раціональне планування використання ресурсів.
 - Забезпечення дотримання земельного законодавства та ведення обліку земель.
4. Технічне та технологічне управління:
- Вибір та впровадження сучасних технологій у виробництво.
 - Обслуговування та модернізація сільгосптехніки.
 - Управління процесами обробки та виробництва.
5. Товарно-матеріальне забезпечення:
- Управління запасами сировини, добрив, насіння та інших матеріалів.
 - Оптимізація поставок та контроль якості вхідних матеріалів.
6. Виробниче управління:
- Планування виробничих потужностей та оптимізація виробничих процесів.
 - Моніторинг та контроль якості виробленої продукції.
 - Застосування систем управління якістю.
7. Персонал та управління людськими ресурсами:
- Підбір та розвиток кваліфікованого персоналу.
 - Система мотивації та навчання працівників.
 - Управління трудовими відносинами та вирішення конфліктів.
8. Маркетинг та збут:
- Розробка маркетингових стратегій та планів збуту.
 - Вивчення попиту та конкуренції на ринку.
 - Розвиток бренду та взаємодія з клієнтами.
 - Інноваційне управління:

- Сприяння інноваціям та впровадження новаторських рішень.
- Пошук можливостей для вдосконалення та розвитку.

10. Управління ризиками:

- Аналіз та оцінка ризиків, пов'язаних з погодними умовами, цінами на ринку, захворюваннями та іншими чинниками.
- Розробка стратегій управління ризиками та введення заходів безпеки.

Ефективне управління аграрним підприємством вимагає комплексного підходу та врахування різноманітних аспектів сільського господарства.

Львівська область володіє значним потенціалом для розвитку аграрного сектору. За наявного рівня природно-ресурсного потенціалу Львівщина традиційно визнається, як один із регіонів інтенсивного землеробства, що виробляє значну частину сільськогосподарської продукції України. У 2022 році питома вага області в загальному виробництві продукції сільського господарства становила 3,8%, включаючи 4,3% виробництва рослинництва та 2,1% продукції тваринництва.

У 2021 році такого вигляду набула структура продукції сільського господарства Львівщини (рис. 2.2).

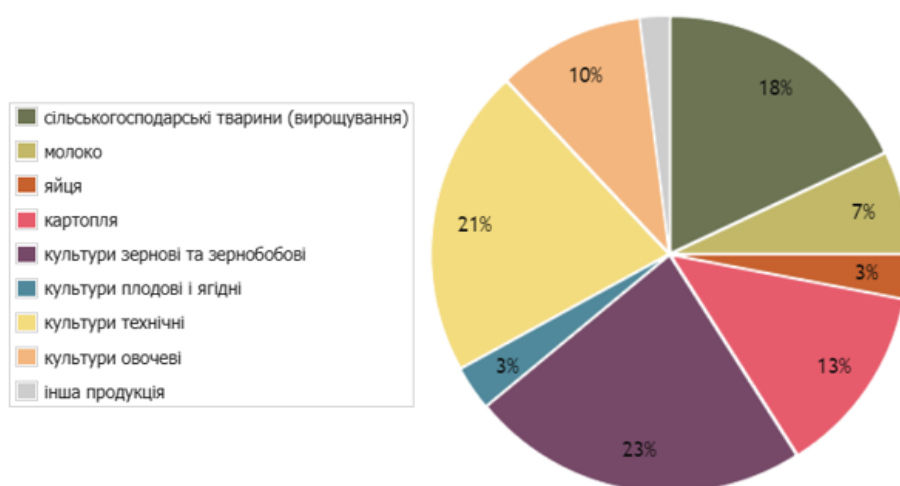

Рисунок 2.2. Структура виробленої продукції сільським господарством Львівщини

Джерело [1]

Для дальшого розвитку аграрної галузі необхідно провести деталізовану

економічну оцінку та переглянути ряд аспектів, пов'язаних з організаційно-економічними, технічними та технологічними умовами функціонування підприємств в даній сфері.

За аналітичною інформацією Головного управління статистики у Львівській області виробництво сільськогосподарської продукції у 2021 році зросло на 5.6%. Основне збільшення на рівні 10.1% зафіксовано в комерційному сегменті, тоді як у господарствах населення обсяг виробленої продукції збільшився лише на 1.2%.

Існуючі підприємства розширюють свої виробничі потужності, а також спостерігається розвиток особистих селянських господарств та їх трансформація у сімейні ферми. Динаміка зростання виробництва в комерційному сегменті вказує на позитивний розвиток аграрного сектору регіону. Ці тенденції дозволяють Львівщині мінімізувати ризики дефіциту основних продуктів харчування та забезпечувати продовольчу безпеку.

Спостерігається збільшення виробництва м'яса та яєць, але валовий надій молока зменшився на 8,3%. У порівнянні з попереднім роком виробництво продукції рослинництва зросло на 6,0%, продукції тваринництва – на 4,6%.

Розвиток аграрного сектору регіону свідчить про успішну стратегію на рівні держави та області. У 2021 році на підтримку аграріїв Львівщини було залучено понад 278 млн грн з державного та обласного бюджетів, з яких майже 43 млн грн спрямовано на дотації та відшкодування витрат, пов'язаних з утриманням великої рогатої худоби. Важливий акцент робиться на підтримці фермерів, що сприяє збереженню і відновленню виробництва молока. Фінансова підтримка, спрямована на розвиток дрібного фермерства, сприяє створенню власного бізнесу на селі.

На рисунку 2.3 зображено обсяг реалізованої продукції підприємств Львівської області за видами економічної діяльності.

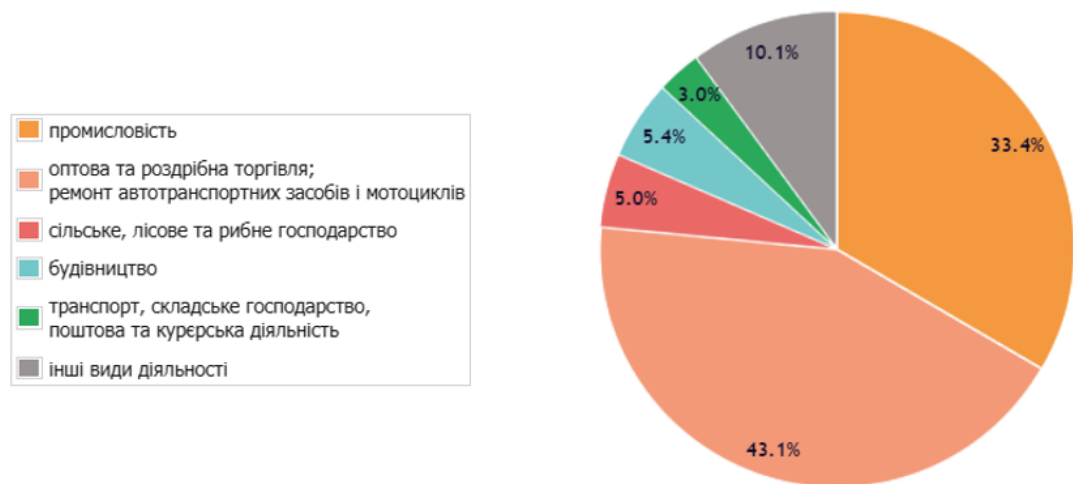

Рис. 2.3 Характеристика обсягу реалізованої продукції за видами економічної діяльності підприємствами Львівської області у 2021 році (у %)

В той час як зазнав втрат найбільших орієнтований експортом агробізнес, на початку війни особливо, фермерські господарства сімейні та господарства особисті селянські пристосуватися до екстремальних умов змогли і продовольством українську армію забезпечувати та населення. Повномасштабне Росії в Україну вторгнення 2022 року 24 лютого порушило серйозно виробництво та продовольчу торгівлю в Україні, поставивши продовольчу безпеку України та світу під загрозу. Цілеспрямовані російської армії атаки на сільське господарство як України, так і Львівської області зокрема, такі як обстріли об'єктів сільського господарства та по всій Україні інфраструктури, спалювання сільськогосподарських угідь та мінування поблизу бойових зон активних дій, блокада чорноморських портів п'ять місяців (і, станом на липень 2023 року, відновлення блокади) та підриг Каховської дамби ГЕС, ускладнили функціонування аграрного українського сектору в надзвичайній мірі.

Капітальні інвестиції, останніми роками, на розвиток виробництва продукції (у Львівській області) сільського господарства мали тенденцію зростаючу до 2019 р. Проте їх обсяги у 2020 р. стрімко зменшилися і становили 999.5 млн грн., що на 37(%) менше 2019 року показника. (рис. 2.4).

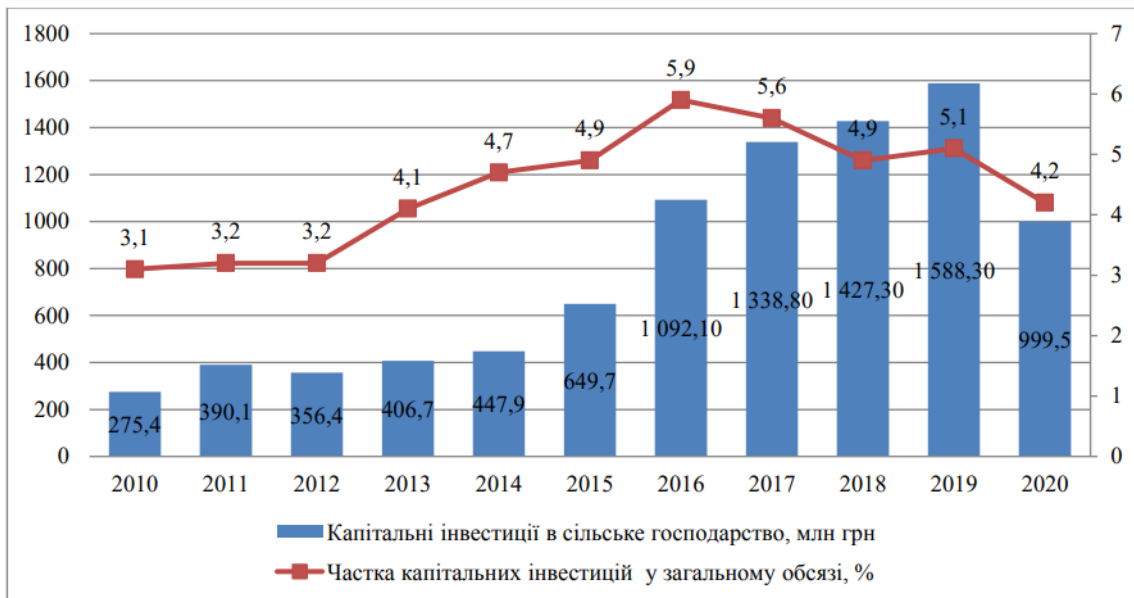

Рисунок 2.4. Характеристика динаміки капітальних інвестицій у сільське господарство (Львівська область)

Джерело: побудовано автором (за даними Головного управління статистики) у Львівській області.

Дослідження для агропідприємств інвестиційної привабливості є основою для розробки його політики інвестицій, а також виявлення можливості та недоліків в діяльності підприємства, заходи щодо їх усунення обґрунтувати та певних можливостей для залучення інвестиційних ресурсів, реалізації стійкого економічного розвитку підприємства, з метою забезпечення.

2.5 Оцінка стану економічної безпеки аграрних підприємств

Прийняття рішень щодо розвитку стратегії агропідприємств базується на аналізі їхньої господарської діяльності результативному, та оцінці економічної безпеки. Отже, метою даного оцінювання в основному є визначення перспективного рівнів та поточної економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, а також факторна ідентифікація, яка на такий її ступінь впливає.

Це уникнути зайвих витрат дозволяє та можливі помилки усунути, що виникнути можуть внаслідок великої надто навпаки, або, малої надто кількості об'єктів дослідження.

Вибірка суб'єктів господарювання досліджуваних таким чином ретельно обрана, щоб була достатньо вона репрезентативною, але не занадто об'ємною, водночас.

Ця вибірка організаційно-правову форму підприємств відображає та відповідає оптимальному принципу. Розрахунок економічної безпеки рівня для сільськогосподарських підприємств Львівщини відповідно до виконуваної методики розробленої, на вибірковій сукупності підприємств заснованої. Типовий застосовується відбір, чисельність підприємств, при цьому, згідно з їхньою організаційно-правовою формою розподіляється на групи.

Із кожної групи, пропорційно, за принципом представництва, способом механічним, відповідно до чисельності їхньої, відібрано необхідну кількість агропідприємств.

Визначили за «типовим відбором» чисельність вибірки за наступною вказаною формулою:

$$n = \frac{t^2 \sigma^2 N}{t^2 \sigma^2 + \varepsilon_{\chi}^2 N} \quad (2.1)$$

де $t=2.0$ за рівня ймовірності заданого; $p = 0.9545$; t – відхилення нормоване, $\chi \varepsilon \sim$ – помилка вибірки гранична; σ – коливання розміру підприємств середнє, виражене середнім відхиленням квадратичним; N – чисельність сукупності генеральної.

Для визначення чисельності підприємств (орієнтовної) для кожного типу застосували формулу:

$$n_i = n \frac{N_i}{N} \quad (2.2)$$

де n – загальна чисельність сукупності вибірки; n_i – вибіркова підприємств i - го типу чисельність; N – чисельність сукупності генеральної; N_i – в генеральній сукупності чисельність підприємств i -го типу.

В результаті обрано для визначення 47 аграрних підприємств Львівської області, 1 % – державні підприємства, 24 % – приватні підприємства, 3 % – виробничі кооперативи, 22 % з яких склали господарські товариства, 47 % –

фермерські господарства, 3 % – підприємства інших форм організаційно-правових.

Рівень економічної безпеки аграрних підприємств виділених формується на основі рівня аналізу кожної складової її та відповідно до градації визначається:

- до 0.25 – кризовий (рівень);
- від 0.26 до 0.50 – низький (рівень);
- від 0.51 до 0.75 – середній (рівень);
- понад 0.76 – високий (рівень).

Встановлено, у результаті дослідження, що лише % так 9 підприємств високий рівень фінансової безпеки мають та обсяг коштів достатній для покриття витрат та формування запасів (табл. 2.1). Забезпеченість підприємства власними обіговими коштами характеризує фінансова безпека.

Таблиця 2.1 Дослідження фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств Львівської області

Групи підприємств	Рівень	Кількість підприємств у групі, од.					Середня питома вага, %
		2018	2019	2020	2021	2022	
I: 0,00-0,25	Кризовий	8	6	14	9	10	14
II: 0,26-0,50	Низький	24	26	27	23	27	38
III: 0,51-0,75	Середній	29	28	22	28	23	39
IV: 0,76-1,00	Високий	6	7	4	7	7	9

Джерело: розраховано із використанням статистичних даних

Нестачу обігових коштів власних покривають 39 % довгостроковими кредитами підприємств; рівень фінансової безпеки низький господарств мають 38 %, що суб'єктів господарської діяльності змушує залучати довгострокові як, так і кредити короткострокові. Саме тому, на межі банкрутства за 5 років останні опинилися 14 % підприємств сільського господарства. Загалом, підприємств досліджуваних більшість (майже 91 %) Львівської області не здатні за рахунок власних коштів забезпечити свою діяльність.

Підприємства мають на балансі останньої групи виробничі зношені

фонди в обмеженій кількості та з ефективністю використання низькою (дані табл. 2.2).

Таблиця 2.2. Характеристика безпеки ресурсної для сільськогосподарських підприємств Львівської області

Групи підприємств	Рівень	Кількість підприємств у групі, од.					Середня питома вага, %
		2018	2019	2020	2021	2022	
I: 0,00-0,25	Кризовий	10	5	3	7	4	9
II: 0,26-0,50	Низький	44	44	45	47	45	67
III: 0,51-0,75	Середній	11	16	19	12	15	22
IV: 0,76-1,00	Високий	2	2	–	1	3	2

Джерело: розраховано із використанням статистичних даних

Основними причинами, які ускладнюють ресурсне забезпечення, є брак у підприємствах фінансових ресурсів. Значення коефіцієнта придатності основних засобів у більшості підприємств є малим занадто. Це ще раз той факт підтверджує, що сільськогосподарські підприємства в умовах застарілої матеріально-технічної бази функціонують, яка для використання не придатна.

Таблиця 2.3. Характеристика кадрової складової економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Львівської області

Групи підприємств	Рівень	Кількість підприємств у групі, од.					Середня питома вага, %
		2018	2019	2020	2021	2022	
I: 0,00-0,25	Кризовий	3	3	3	3	3	4
II: 0,26-0,50	Низький	43	37	36	35	33	55
III: 0,51-0,75	Середній	20	27	26	27	29	39
IV: 0,76-1,00	Високий	1	–	2	2	2	2

Джерело: розраховано із використанням статистичних даних

Причиною кількості підприємств незначної із середнім та високим рівнями безпеки кадрів (біля 41%) є плинність персоналу висока в підприємствах сільськогосподарських через умови життя незадовільні на селі та ефективність її використання низьку, що є низького рівня праці та її оплати є

наслідками.

Підхід «індивідуальний» передбачає оцінку збутової складової та виробничої, оскільки їх рівень визначається відповідно до градації:

- до -0.50 – рівень кризовий;
- від -0.49 до 0.0 – рівень низький;
- від 0.10 до 0.50 – рівень середній;
- за 0.51 – рівень високий.

Виробнича складова економічної безпеки обсяг капіталовкладень відображає для відтворення виробництва та ступінь виробництва як окупності витрат. У 2022 р. кількість підприємств з високим рівнем виробничої безпеки збільшилася (дані табл. 2.4).

Таблиця 2.4. Діагностика виробничої складової економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Львівської області

Групи підприємств	Рівень	Кількість підприємств у групі, од.					Середня питома вага, %
		2018	2019	2020	2021	2022	
I: -1,00-(-0,50)	Кризовий	4	2	4	4	1	5
II: -0,49-0,00	Низький	20	26	23	22	20	33
III: 0,01-0,50	Середній	39	37	38	37	41	57
IV: 0,51-1,00	Високий	4	2	2	4	5	5

Джерело: розраховано із використанням статистичних даних

Земля виступає основним засобом виробництва у сільському господарстві. Рівень безпеки екології характеризується ефективністю землі використання, її родючістю та природними і умовами кліматичними, для підприємства характерними (рис. 2.5).

Таблиця 2.5. Екологічна складова економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Львівської області

Групи підприємств	Рівень	Кількість підприємств у групі, од.					Середня питома вага, %
		2018	2019	2020	2021	2022	
I: 0,00-0,25	Кризовий	22	22	13	12	13	24
II: 0,26-0,50	Низький	28	27	35	33	28	45
III: 0,51-0,75	Середній	12	13	13	15	17	21
IV: 0,76-1,00	Високий	5	5	6	7	9	10

Джерело: розраховано із використанням статистичних даних

Має низький рівень екологічної безпеки (45 %) найбільша частка виробників сільського господарства. Також є частка підприємств значного рівня кризового – 24 %: до них ті підприємства належать, яким вкрай необхідно на підвищення якості ґрунту збільшувати витрати. Високий рівень, у середньому за 5 років, екологічної безпеки властивий 10 % підприємств лише, а середній для 21-го % господарств. Результати дослідження свідчать про те, що розміщені на землях з низькою родючістю більшість сільськогосподарських підприємств Львівщини та коефіцієнтом віддачі незначним.

За обсяг реалізованої продукції відповідає безпека збуту та її конкурентоспроможність ціни. З даних таблиці 2.6 видно, що характеризується рівнем безпеки підприємств до 68 %.

Таблиця 2.6 Збутова складова економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Львівської області

Групи підприємств	Рівень	Кількість підприємств у групі, од.					Середня питома вага, %
		2018	2019	2020	2021	2022	
I: -1,00-(-0,50)	Кризовий	2	2	3	3	–	3
II: -0,49-0,00	Низький	19	24	19	12	15	27
III: 0,01-0,50	Середній	45	41	44	50	50	68
IV: 0,51-1,00	Високий	1	–	1	2	2	2

Джерело: розраховано із використанням статистичних даних

Рівень економічної безпеки є узагальнюючим показником для усіх складових. Його шкала якого має такий вигляд:

- До 0.03 – «кризовий рівень» (є найнебезпечнішим для підприємства, означає оскільки, що його збиткова діяльність та банкрутства є наближення);
- Від 0.04 до 0.35 – «низький рівень» (про незадовільні результати економічної діяльності підприємства свідчить, та тенденцію його до погіршення; не стійка платоспроможність, однак настання банкрутства ймовірність не значна);
- Від 0.36 до 0.67 – «середній рівень» (на те вказує, що відповідний

оцінковий критерій в межах норми знаходиться; є підприємство платоспроможним, але не стабільні результати його діяльності);

- Понад 0.68 – «рівень високий» (який свідчить про рівень розвитку достатній для підприємства у межах складової кожної, що суб'єкту господарювання дає можливість розвивати ефективно у нього ресурсний наявний потенціал).

Згідно аналізу результатів за 2018-2022 рр. у середньому до групи з рівнем економічної безпеки кризовим належить лише 1 % досліджуваних підприємств сільського господарства Львівщини (табл. 2.7).

Таблиця 2.7. Інтегральна оцінка економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Львівщини

Групи підприємств	Рівень економічної безпеки	Кількість підприємств у групі					Середня питома вага, %
		2018	2019	2020	2021	2022	
I: -0,29– 0,03	кризовий	1	–	1	1	1	1
II: 0,04–0,35	низький	35	25	28	25	28	42
III: 0,36–0,67	середній	29	38	35	38	36	52
IV: 0,68–1,00	високий	2	4	3	3	2	5

Джерело: розраховано із використанням статистичних даних

Найбільша у зоні економічної безпеки кількість підприємств опинилась у 2019 р. (на 35 % більше, ніж у 2018 р.). У 2022 р. на 7 % спостерігається їх кількості скорочення, порівняно із 2021 роком, що є наслідком нестабільної державної політики України та кризи фінансово-економічної. Виходячи з даних у таблиці 2.7 стає можливою ідентифікація зон безпеки та, відповідно, до укрупнених груп («зон») розмежування сільськогосподарських підприємств: I – «зона небезпеки», яка підприємства кризового та рівня низького безпеки економічної включає, а також II – «зона безпеки» – рівня високого та економічної безпеки середнього (рис. 2.5).

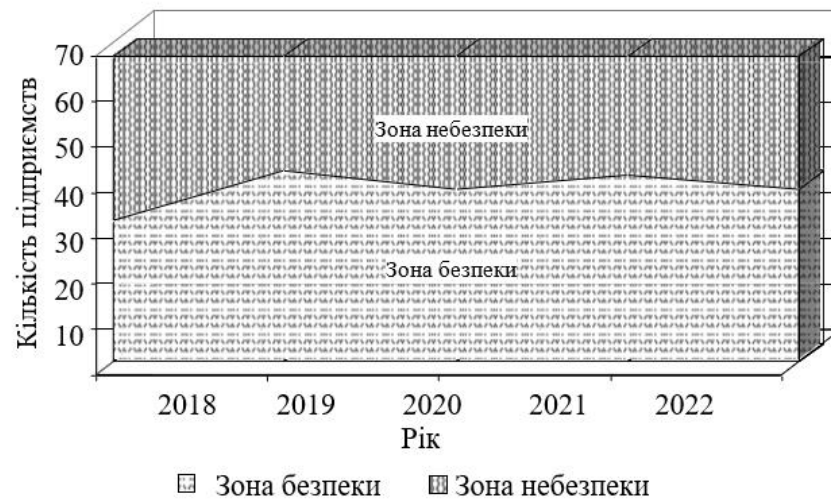

Рис. 2.5 Зони економічної безпеки для сільськогосподарських підприємств Львівщини

Джерело: розраховано із використанням статистичних даних

Для нормування все ж частки підприємств збиткових, навпаки показник найгірший (також у 2019 р.) з часткою збиткових підприємств можна порівняти. Для співставлення показників та вирішення проблеми нами вказаної, необхідно пронормувати їх. Зазначимо, що ефективності показники та безпеки оберненими є: зі збільшенням економічної безпеки рівня частка підприємств збиткових відповідно зменшується, і навпаки. Для цього показники економічної безпеки усі сільського господарства галузі з них прирівняємо до найвищого (у 2019 р.).

Таблиця 2.8. Визначення взаємозалежності частки збиткових підприємств та рівня у галузі сільського господарства економічної безпеки

Рік	Рівень економічної безпеки галузі		Частка збиткових сільськогосподарських підприємств	
	факт	нормоване значення	факт, %	нормоване значення
2013	0,31871	0,58	69,5	0,57
2014	0,25834	0,50	79,8	0,46
2015	0,30258	0,60	67,3	0,54
2016	0,42935	0,77	52,3	0,76
2017	0,42767	0,77	52,4	0,76
2018	0,41906	0,81	49,7	0,75
2019	0,56127	1,00	40,1	1,00
2020	0,54681	0,94	42,5	0,97
2021	0,51653	0,86	46,8	0,92
2022	0,45252	0,83	48,3	0,81

Для отриманих результатів та підтвердження достовірності методики обраної визначено також для показників середнє значення безпеки економічної досліджуваних підприємств Львівщини. Проведено порівняння галузі сільського господарства з їх показниками економічної безпеки у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9. Розрахунок показників економічної безпеки галузі сільського господарства, нормовані значення та середні показники окремо для сільськогосподарських підприємств

Рік	Рівень економічної безпеки галузі		Середнє значення коефіцієнта економічної безпеки досліджуваних підприємств	
	факт	нормоване значення	факт	нормоване значення
2018	0,41906	0,81	0,41440	0,75910
2019	0,56127	1,00	0,54591	1,00000
2020	0,54681	0,94	0,51011	0,93441
2021	0,51653	0,86	0,49909	0,91424
2022	0,45252	0,83	0,46708	0,85560

Джерело: розраховано із використанням статистичних даних

Пропонуємо зобразити нормовані значення усіх коефіцієнтів на рис. 2.6.

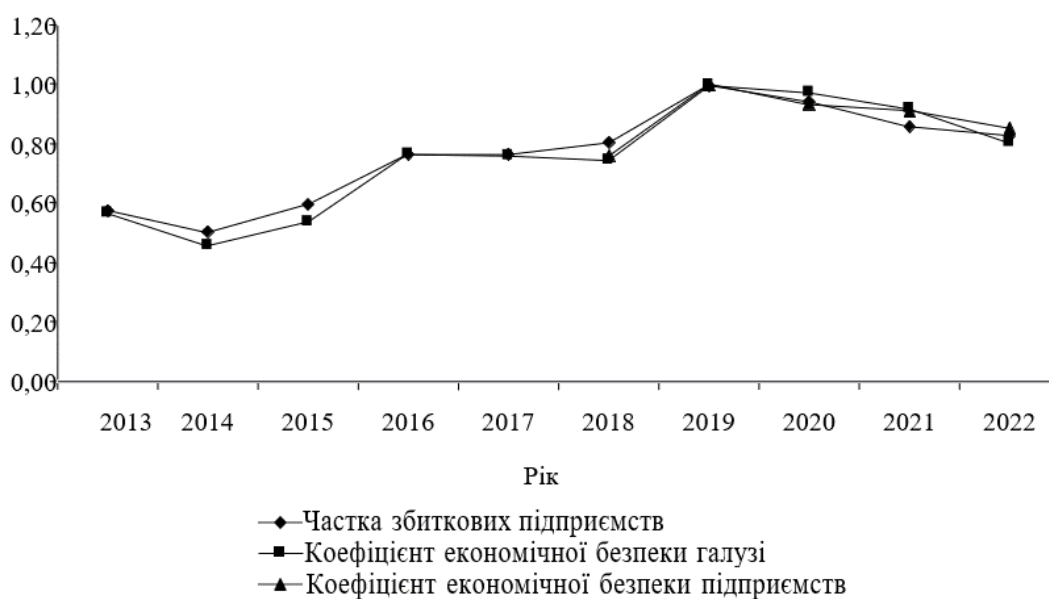

Рис. 2.6. Економічна безпека галузі сільського господарства, окремо підприємств та частка сільськогосподарських збиткових підприємств Львівщини

Джерело: розраховано із використанням статистичних даних

Оскільки всі криві майже ідентичні, можна зробити висновок, що методика, розроблена та застосована на рівні підприємств та аграрного сектору, є правомірною та може бути використана на практиці.

Крім проведеного аналізу важливо також встановити рівень економічної безпеки господарства, його складових та його тісний зв'язок з економічною ефективністю господарства. Для цього використовували методи статистичного аналізу, зокрема кореляційну регресію. Основною метою таких досліджень є підтвердження або спростування гіпотез щодо впливу економічної безпеки на результативність та ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств.

Кореляційно-регресійний аналіз проводили за такою схемою.

- 1) Визначте тісноту зв'язку між ефективністю (показниками ефективності) та факторними характеристиками (показниками економічної безпеки).
- 2) Перевірка значущості отриманих статистичних показників.
- 3) Розрахунок інтервальних оцінок статистичних показників.

Статистичні показники, що використовуються як індикатори якості взаємозв'язку, також включають коефіцієнти парної кореляції, коефіцієнти регресії, коефіцієнти еластичності та коефіцієнти β .

Пропонується визначити значущість статистичних оцінок на основі t-статистичного аналізу Стьюдента та Фішера.

У загальному вигляді схему запропонованого алгоритму оцінки впливу економічної безпеки сільськогосподарських підприємств на економічну ефективність наведено на рисунку 2.7.

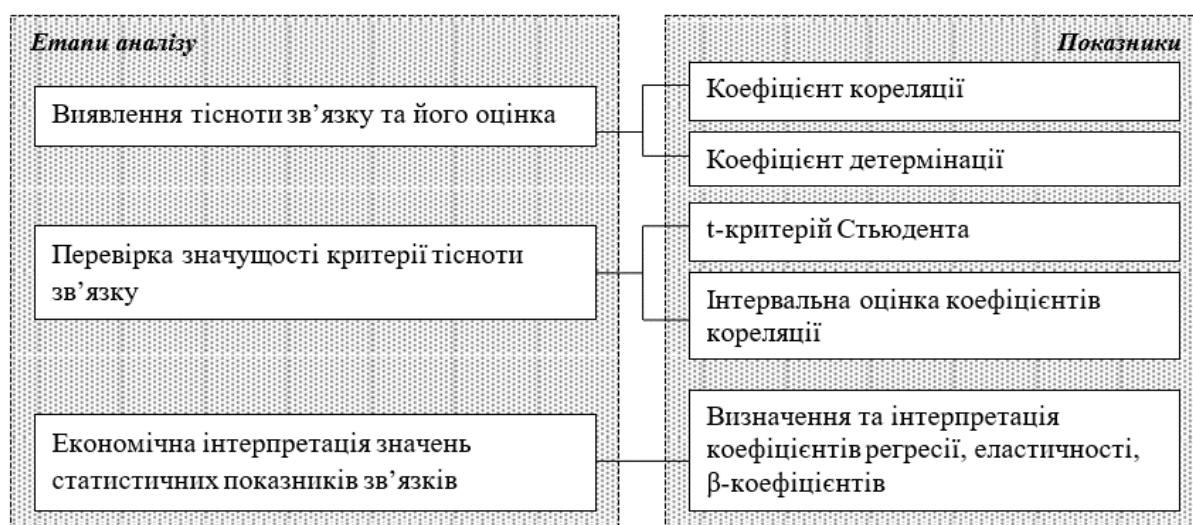

Рис. 2.7. Оцінка рівня впливу економічної безпеки за алгоритмом на ефективність економічну діяльності підприємств сільського господарства

В якості показників діяльності підприємства обрано рівень рентабельності виробництва (що відображає рівень прибутку на 1 грн. витрат) та рівень рентабельності реалізації (що відображає рівень прибутку на 1 грн. виручки від реалізації). Як зростання капітальних вкладень.

Перший показник відображає, наскільки ефективно господарство виконує основні види діяльності. Тому, на нашу думку, безперечно, що це один із критеріїв ефективності. Вибір показників рентабельності продажів пояснюється тим, що він відображає здатність сільськогосподарських товаровиробників розробляти та впроваджувати цінову політику, відповідну поточному ринковому середовищу, та контролювати власні витрати.

Оскільки зовнішнє середовище є нестабільним, а конкуренція серед сільгоспвиробників загострюється, необхідно відзначити рентабельність продажів як показник ефективності діяльності.

Критерієм ефективності визначено зростання капітальних інвестицій, оскільки одним із заporук розвитку сільськогосподарських підприємств є забезпечення відтворення основних фондів.

Оскільки для більшості галузей сільськогосподарського виробництва характерна висока споживання основних засобів виробництва, розширене відтворення потребує збільшення капіталовкладень. Кількісні значення складових економічної безпеки аграрного бізнесу (фінанси, ресурсні технології, людські ресурси, виробництво, навколишнє середовище, маркетинг) та інтегральних показників економічної безпеки включено до характеристик елемента.

До вибірки увійшли 43 сільськогосподарських підприємств Львівщини.

У рамках аналізу змінним було присвоєно такі імена:

y_1 – Рівень рентабельності продажів, %.

y_2 – рівень рентабельності виробництва, % y_3 – приріст капітальних вкладень, тис.

x_1 – інтегральний коефіцієнт економічної безпеки.

x_2 – Коефіцієнт фінансової складової економічної безпеки.

x_3 – Коефіцієнт ресурсно-технічної складової економічної безпеки.

x_4 – Коефіцієнт людського елемента економічної безпеки.

x_5 – фактор виробництва фактор економічної безпеки.

x_6 – Коефіцієнт екологічної складової економічної безпеки.

x_7 – коефіцієнт збутової складової економічної безпеки.

Оскільки метою аналізу не є регресійний аналіз, недоцільно перевіряти факторні характеристики на мультиколінеарність і, отже, розраховувати попарні коефіцієнти кореляції для незалежних змінних.

Матриця коефіцієнтів кореляції для пар факторних характеристик і характеристик результатів наведена в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10 Матриця критеріїв економічної безпеки та парних коефіцієнтів кореляції (показників економічної ефективності)

Результативна ознака	Факторна ознака						
	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7
y_1	0,796	0,417	0,308	0,252	0,924	0,269	0,429
y_2	0,846	0,465	0,458	0,347	0,939	0,315	0,426
y_3	0,205	0,126	0,046	0,046	0,320	0,155	-0,136

Джерело: розраховано із використанням статистичних даних

Рівень рентабельності виробництва також значною мірою залежить від економічної безпеки суб'єктів аграрної економіки, а головне, рівень цього зв'язку визначається ще й факторами виробництва. Крім того, слід зазначити, що існує лінійна залежність між рентабельністю виробництва та фінансовими, ресурсними та екологічними факторами.

Як свідчать результати аналізу, цей показник найсильніше корелює з коефіцієнтом виробничого фактора економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.

Однак цей зв'язок ще досить незначний за своєю величиною.

Інакше кажучи, інтенсивність фінансових інвестицій у сільськогосподарське виробництво загалом суттєво не залежить від ступеня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.

Тести на значущість для парних коефіцієнтів кореляції були виконані з припущенням допуску 5% ($\alpha = 0,05$).

У цьому випадку критичне значення t-критерію Стьюдента становить 2,02.

З даних табл. 2.11 ми можемо побачити, що існує значна лінійна залежність між: 2) рівень рентабельності виробництва та характеристики всіх досліджуваних факторів; 3) Збільшення капіталовкладень і факторів виробництва.

Пропонується подальше дослідження цих показників.

Таблиця 2.11. На основі критерію Стьюдента оцінка значущості коефіцієнтів парної кореляції

Результативні ознаки	t-критерії Стьюдента						
	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7
y_1	9,126	3,182	2,244	1,801	16,698	1,933	3,289
y_2	10,981	3,641	3,573	2,560	18,841	2,302	3,266
y_3	1,453	0,883	0,319	0,318	2,338	1,090	-0,948

Джерело: розраховано із використанням статистичних даних

Коефіцієнти регресії, коефіцієнти еластичності та коефіцієнти β використовуються для оцінки зв'язків і застосування висновків аналізу до всієї сукупності (тобто загальної кількості сільськогосподарських операцій).

У цьому випадку одиницею виміру коефіцієнта економічної безпеки є 0,1, а коефіцієнт регресії також необхідно поділити на 100. У таких ситуаціях рекомендується показник економічної безпеки ділити на десяті частки. Коефіцієнт регресії вказує на зміну характеристики, коли змінюється одна відповідна незалежна змінна. Зазначимо, що коефіцієнт економічної безпеки та його складові мають нормовані значення від 0 до 1.

Аналіз коефіцієнтів регресії показує, що збільшення економічної безпеки на 0,1 збільшує рентабельність продажів на 11%, а підвищення безпеки виробництва збільшує заданий показник ефективності на 7% (таблиці 2.12). Крім того, зміна рівня інтегрального коефіцієнта економічної безпеки на 0,1 може збільшити рентабельність виробництва майже на 10%.

Вплив таких змін на рівні фінансів, ресурсів і факторів виробництва збільшує залежну змінну на 4,0, 5,7% і 5,9% відповідно. Збільшення на 0,1 фінансової та збутової складових економічної безпеки збільшує маржу продажів на 5% і 4% відповідно.

Зміна коефіцієнта безпеки праці призводить до зміни приросту капітальних вкладень на 0,12 тис. грн.

Таблиця 2.12. Статистичні показники зв'язку між показниками економічної безпеки та результативними ознаками

Результативні ознаки	Факторна ознака				
	x ₁	x ₂	x ₃	x ₅	x ₇
<i>Коефіцієнт регресії</i>					
Рівень рентабельності обороту, % (y ₁)	11,31	4,67	–	7,05	3,77
Рівень рентабельності виробництва, % (y ₂)	9,95	4,31	5,68	5,94	–
Приріст капіталовкладень, тис. грн (y ₃)	–	–	–	0,12	–
<i>Коефіцієнт еластичності</i>					
Рівень рентабельності обороту, % (y ₁)	50,12	30,39	–	6,00	10,80
Рівень рентабельності виробництва, % (y ₂)	17,95	11,43	12,24	2,06	–
Приріст капіталовкладень, тис. грн (y ₃)	–	–	–	0,13	–
<i>β-коефіцієнт</i>					
Рівень рентабельності обороту, % (y ₁)	0,80	0,42	–	0,92	0,43
Рівень рентабельності виробництва, % (y ₂)	0,85	0,47	0,46	0,94	–
Приріст капіталовкладень, тис. грн (y ₃)	–	–	–	0,32	–

Джерело: розраховано із використанням статистичних даних

Зміна коефіцієнта безпеки праці призводить до зміни приросту капітальних вкладень на 0,12 тис. грн. Крім того, зміна рівня інтегрального коефіцієнта економічної безпеки на 0,1 може збільшити рентабельність виробництва майже на 10%. Вплив таких змін на рівень факторів фінансової, ресурсної та виробничої безпеки збільшує залежну змінну на 4,0. 5,7% і 5,9% відповідно.

Щодо коефіцієнта еластичності, то вплив факторних характеристик на продуктивність можна охарактеризувати наступним чином.

1) Зміна інтегрального коефіцієнта економічної безпеки та його фінансової, виробничої та збутової складових на 1 % призведе до зміни рівня рентабельності продажів. Зміна 50, 30; 6% і 11% відповідно.

2) Якщо економічна безпека та її інтеграційні коефіцієнти фінансів, ресурсів і факторів виробництва зміняться на 1%, рівень рентабельності виробництва зміниться на 18, 11; 12 або 2%.

3) При зміні коефіцієнта охорони праці на 1 % приріст капітальних вкладень зміниться на 0,13тис.

Аналіз коефіцієнта β грн дозволяє зробити висновок, що найбільші резерви підвищення прибутковості сільськогосподарських підприємств полягають у безпеці виробництва.

Отже, рівень економічної безпеки господарства має значний вплив на ефективність управління господарством. Найбільший вплив мають виробничі та фінансові фактори. Важливо також зазначити, що екологічна безпека фактично не корелює з показниками економічної ефективності.

Це пояснюється тим, що якщо цей коефіцієнт змінюється на середньоквадратичне відхилення (0,27%), змінюється рівень прибутковості. Рівень реалізації продукції становить 0,92 (19,24 %) середньоквадратичного відхилення, рівень рентабельності виробництва – 0,94 (16,2 %) середньоквадратичного відхилення, приріст капітальних інвестицій – 0,32 (0,33 тис. грн.) середньоквадратичного відхилення.

Таким чином, наразі кількість компаній, розташованих у зонах економічної безпеки, скорочується.

Зазначимо, що розробка системи заходів щодо зміцнення економічної безпеки аграрних одиниць потребує виділення серед її окремих складових найбільш суттєвих загроз та можливостей.

Особливу увагу в майбутньому слід приділяти фінансовій, ресурсній та кадровій складовій економічної безпеки.

Це дасть змогу підвищити економічну ефективність аграрного бізнесу.

Це тому, що вони найбільше впливають на рівень економічної безпеки.

2.6 Вивчення проблем забезпечення економічної безпеки сільськогосподарського підприємства

На даному етапі неможливе без вивчення не тільки внутрішнього середовища, а й зовнішнього середовища, на яке великий вплив мають особливості галузі, в якій відбувається його діяльність. Це можливо. Оскільки він визначає сукупність зовнішніх факторів, під впливом яких формується рівень фінансової безпеки підприємства.

До особливостей, які впливають на рівень економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Львівської області, належать: біологічність виробництва, необхідність включення природних ресурсів у виробництво, низька цінова еластичність попиту на сільськогосподарську продукцію, сільські функції. Крім того, необхідно враховувати такі характеристики сільського господарства, як нестабільний фінансовий стан галузі, низька рентабельність сільськогосподарського виробництва, висока вартість капіталу, високий ризик тваринництва та рослинництва тощо.

Основні види ризиків та внутрішні та зовнішні загрози фінансовій безпеці підприємств.

У таблиці 2.13 наведено види ризиків та їх характеристики.

Однією з важливих тем проведених досліджень є встановлення стандартів економічної безпеки.

Критерії економічної безпеки – це кількісні або якісні пороги того чи іншого показника для оцінки ступеня економічної безпеки підприємства [20].

Виходячи з цього визначення, сформулюємо основні вимоги, які, на нашу думку, необхідно пред'явити до нормативів характеристики економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Львівської області.

- Повинен відображати результати діяльності підприємства.
- Відображає основну мету діяльності підприємства.
- Забезпечення ефективних відтворювальних процесів у сільськогосподарському виробництві.
- Дозволяє достовірно оцінити рівень економічної безпеки аграрної галузі в цілому та кожної її складової.

Таблиця 2.13 Ризики економічної безпеки для сільськогосподарських підприємств Львівської області

Види ризиків	Характеристика ризику
<i>Технологічні ризики</i>	Характеризують негативний вплив матеріально-технічної бази АПК на якість і конкурентоспроможність продукції, на формування системи управління якістю з точки зору вимог до безпеки вироблених продуктів.
<i>Соціальні ризики</i>	Являють собою ймовірність отримання збитків від фінансової діяльності внаслідок низького рівня розвитку сільської інфраструктури (відсутність дитячих дошкільних закладів, закладів охорони здоров'я, середніх навчальних закладів, житла) та деградації людського потенціалу (низький рівень освіти населення, умінь, навичок, низька здатність до праці і ін.).
<i>Фінансово-економічні ризики</i>	Характеризують зниження доходу внаслідок відсутності доступності до кредитних ресурсів, високого рівня корупції при розподілі фінансових ресурсів на виконання різного роду програм, спрямованих на забезпечення стійкості АПК, відсутності податкових пільг, підвищення податкового тягаря, низьку зацікавленість місцевої влади в реалізації механізмів державно-приватного партнерства.
<i>Виробничі ризики</i>	Характеризують ймовірність втрати частини виробленої продукції внаслідок її псування; не дотримання ефекту масштабу виробництва, а також через неможливість забезпечити достатній рівень виробництва найважливіших видів продуктів.
<i>Екологічні ризики</i>	Дають можливість оцінити ймовірність втрати доходу за рахунок впливу екологічних факторів
<i>Політично-військові ризики</i>	Являють собою ризики, пов'язані зі змінами в правовому полі держави, а також ризики, пов'язані з військовими діями на території держави або в безпосередній близькості від неї.
<i>Агроекологічні ризики</i>	Оцінюють ймовірність отримання збитку в результаті несприятливих природно-кліматичних умов на окремо взятій території.

Забезпечення економічної безпеки є одним із ключових факторів успішної господарської діяльності.

У сучасному світі інформаційна безпека не може бути забезпечена незалежно без захисту всього комп'ютерного обладнання, засобів зв'язку та програм, що використовуються.

У зв'язку з цим усі технічні засоби обробки інформації, програмне забезпечення, об'єднуються в поняття ресурсів, безпека яких залежить від таких характеристик: а) Конфіденційність – можливість доступу лише користувача ресурсу; .

Сільськогосподарські організації, що мають на це право, недоступні і недоступні для всіх інших.

б) Цілісність – здатність ресурсу залишатися недоторканим, незмінним і функціональним протягом тривалості роботи, необхідної користувачам компанії.

с) Доступність – здатність ресурсу бути в потрібному місці, у потрібний час і в потрібному форматі для користувача.

Всі співробітники компанії, які займаються питаннями безпеки ресурсів, повинні мати чіткі правові інструкції, в яких йдеться, з одного боку, про весь обсяг допустимих робіт на ресурсі, а з іншого боку, про наслідки протиправних дій на ресурсі.

Іншим важливим питанням забезпечення економічної безпеки аграрного сектору є не лише визначення потенційних та реальних загроз, а й розробка класифікації цих загроз (рис.

Як видно з даних, наведених на рисунку 2.8, загрози економічній безпеці аграрної галузі дуже різноманітні та мають складну структуру.

Отже, стабільність та економічна безпека аграрної галузі як складної економічної системи має важливе значення для підвищення якості складових національної безпеки держави та впливу факторів, що створюють прямі та опосередковані загрози економіці, що може бути забезпечено шляхом зменшення Державна безпека сільського господарства.

Зовнішні загрози включають: промислове шпигунство, злочинні організації, які займаються рейдерським захопленням або шахрайством, конкуренти, незаконна діяльність корпорацій і окремих осіб, збанкрутілі ділові партнери, звільнені за різні неправомірні дії власних співробітників, а також

злочини, вчинені корумпованими елементами всередині компанії, представників керівництва, правоохоронних та інших державних органів, а також зміни кліматичних умов.

Рис. 2.8. Загрози економічній безпеці сільськогосподарських підприємств

У досліджуваних агроформуваннях за допомогою матричного підходу до організації діяльності із забезпечення економічної безпеки заходи щодо управління компонентами безпеки передано структурним підрозділам, що діють всередині бізнесу.

Виходячи з заданих умов ситуаційної задачі, сформууйте відповідну матрицю та наведіть результати своєї роботи за функціональними напрямками підрозділів безпеки та оперативного управління підприємства (табл. 2.14)

Таблиця 2.14. Оцінка забезпечення економічної безпеки підприємства із використанням матричної стратегії

Функціональні напрями забезпечення економічної безпеки	Структурні підрозділи, що виконують окремі функції у сфері безпеки											
	Бухгалтерія	Планово-економічний відділ	Юридичний відділ	Служба охорони і режиму	Відділ матеріально-технічного	Транспортний відділ	Фінансово-комерційний відділ	Відділ економічного аналізу та	Відділ кадрів	Відділ маркетингу	Відділ головного технолога	Відділ головного агроному
<i>Фінансова безпека</i>	+	+					+	+				
<i>Техніко-технологічна безпека</i>					+						+	+
<i>Інтелектуально кадрова безпека</i>									+			
<i>Продуктова безпека</i>										+	+	+
<i>Маркетингова безпека</i>										+		
<i>Логістична безпека</i>						+						
<i>Інституційно правова безпека</i>			+	+								
<i>Силова безпека</i>				+								
<i>Екологічна безпека</i>											+	+
<i>Інформаційна безпека</i>	+	+	+	+			+	+			+	+

Матричні методи дозволяють використовувати найбільш систематичний підхід до аналізу шляхом організації як компонентів системи, так і зв'язків між ними. Зв'язки та елементи можна вважати статичними або динамічними [22, С. 263].

Ми рекомендуємо застосовувати матричний підхід для агроформувань з достатніми фінансовими ресурсами.

Це не обов'язково передбачає створення нових служб для організації політики управління безпекою, а й делегування інших функцій існуючим відділам.

Досить широке використання в управлінні матричного підходу призвело до формування специфічних закономірностей його застосування, які необхідно враховувати при оцінці фінансової безпеки підприємств.

Основою матричної системної структури організацій економічної безпеки є мінімізація витрат на організацію професійних сил безпеки в рамках обмеженого бюджету та значний розподіл окремих функцій із забезпечення економічної безпеки між різними відомствами.

Удосконалення структурного підрозділу підприємства та забезпечення певного рівня економічної безпеки, зокрема шляхом перегляду робочих інструкцій відповідних спеціалістів.

Отже, стабільність та економічна безпека аграрної галузі як складної економічної системи має важливе значення для підвищення якості складових національної безпеки держави та впливу факторів, що створюють прямі та опосередковані загрози економіці, що може бути забезпечено шляхом зменшення безпеки сільського господарства на рівні держави.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1 Удосконалення системи управління економічною безпекою

Управління економічною безпекою сільськогосподарських підприємств повинно базуватися на детальному аналізі функціональних складових економічної безпеки з урахуванням показників її формування. Основне його завдання – досягти економічного розвитку сільськогосподарського підприємства на основі чіткої системи, яка дозволяє змінювати основні показники для утримання їх у гранично допустимих межах.

Основним завданням системи управління економічною безпекою сільськогосподарських підприємств є розробка таких методичних підходів, які дозволять уникнути загроз економічній безпеці та зон ризиків і небезпек. Проведення узагальненої систематизації загрози економічній безпеці розвитку явищ сільського господарства, ми можемо стверджувати, що підприємство може узаконити права підприємства. Діагноз впливу лише на загрози внутрішніх конкурентів, споживачів тощо. Забезпечення середовища зберігання і для зовнішніх загроз середовище для адаптації з метою підвищення економічної безпеки. До основних заходів управління, економічною безпекою належать:

- Правові заходи, обумовлені управлінням безпеки підприємства (це сфера нормативно-правових документів, які визначають усі сфери життєдіяльності підприємства та спрямовані на забезпечення корпоративних інтересів суб'єктів господарювання).
- Фінансово-економічні – заходи, спрямовані на забезпечення фінансової незалежності та фінансової стійкості, конкурентоспроможності продукції підприємства, нарощування матеріальних цінностей, їх захист від нападів конкурентів;
- Сила - це заходи, вектор впливу яких спрямований на включення іноземних організацій або власних підрозділів у систему захисту різноманітних матеріальних цінностей, різного роду ресурсів від негативного впливу чи загроз

конкурентів;

- Інформаційно-заходи, пов'язані з пошуком і обробкою поточного інформації, яка після ретельного аналізу кидається до побудови ефективних управлінських рішень, розробки короткострокових і довгострокових бізнесстратегій, попередження криз;
- Техніко-технологічні – функціонування виробництва;
- Інноваційні заходи – використання інноваційних досягнень у різних життєвих циклах підприємства, що забезпечує його успішність і конкурентоспроможність.

Серед найбільш очікуваних і найпоширеніших управлінських перешкод системи управління економічною безпекою можуть стати: консерватизм учасників економічного середовища, опір інноваціям, що призводить до руйнування або трансформації усталених зв'язків і правил; недостатня наукова база та практичний досвід запровадження механізму управління економічною безпекою сільськогосподарських підприємств в Україні; «Потрібна інформація» та дослідження сучасних тенденцій для адекватної оцінки стану та прийняття відповідних управлінських рішень.

Основними завданнями системи управління економічною безпекою сільськогосподарських підприємств є: збір, аналіз, обробка, оцінка навколишнього середовища та прогнозування матеріальних цінностей; Захист конфіденційної інформації, комерційної таємниці тощо [10, с. 65-66].

Для сучасної ефективності економіки доцільно застосовувати такі напрями при управлінні економічною безпекою аграрних підприємств, які, поряд з існуючими, дають можливість проглянути діяльність керівника, будь-якої особи, яка відповідає за власні дії, оскільки охоплює значно більшу сферу аналізу, з мінімальними можливостями. швидко реагувати в умовах невизначеності та загрози. Доцільно стверджувати, що система управління за будь-яких умов акумулює отримання, передачу, обробку, перевірку та використання інформації.

Тому для формування ефективної системи управління економічною безпекою аграрних підприємств необхідно створити певні спеціалізовані відділи. Завдання забезпечення безпеки підприємства є одним з головних, пріоритетних, що стоять перед усіма структурними підрозділами і всіма працівниками.

підприємства, а також завдання збільшення прибутку, підвищення власного добробуту.

Реалії ринкової економіки комбінацію загроз і можливостей представляють собою і є в системі забезпечення економічної безпеки вирішальними складовими аграрних підприємств регіону. У зв'язку з цим розглядати пропонуємо формування економічної безпеки на рівнях мезо-, макро-, і мікросередовища на основі моделі «форсайту» (рис. 3.1).

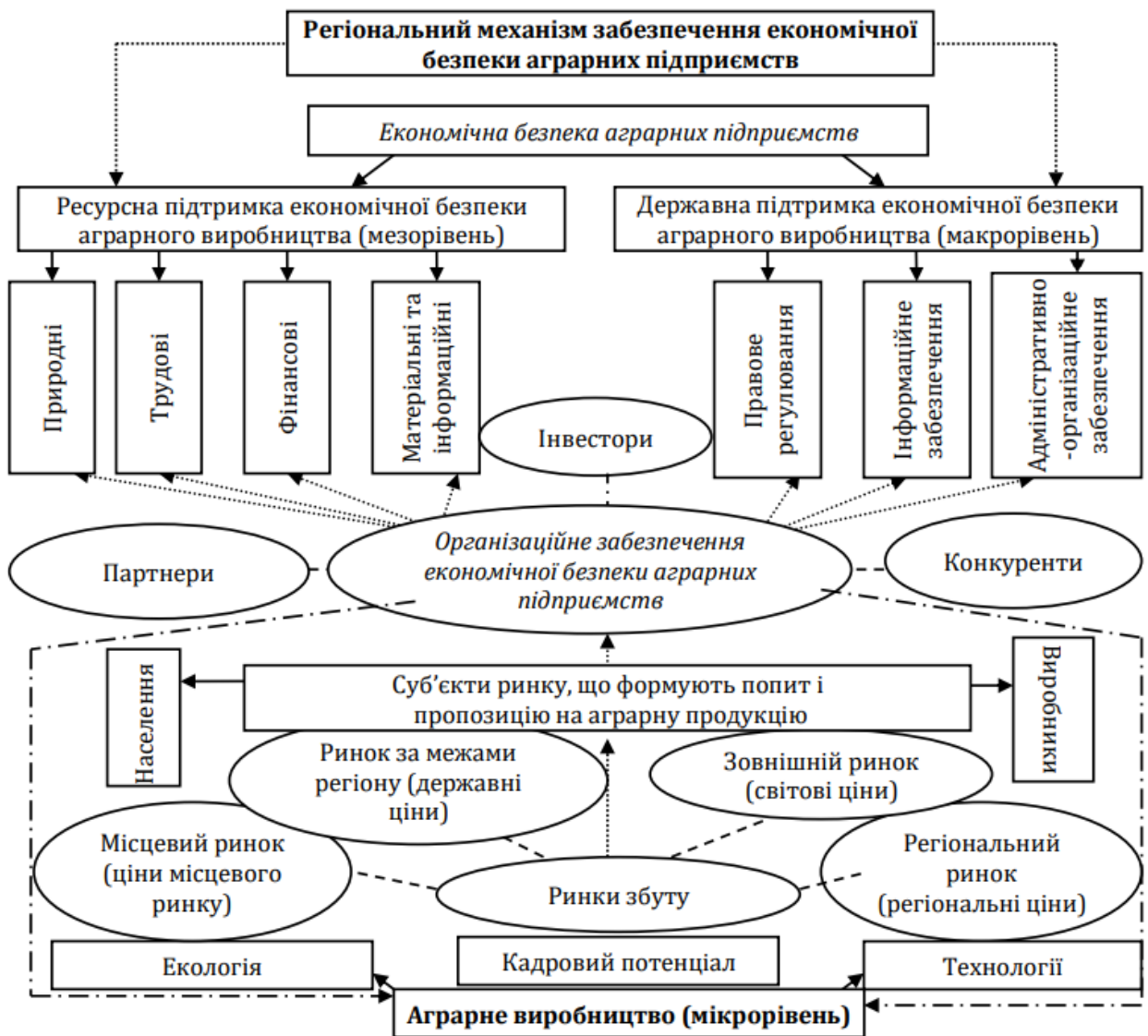

Рис. 3.1. Різномірне забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств

**розроблено автором*

Запропонована модель технології «форсайту» модернізації регіонального механізму в аграрних підприємствах забезпечення економічної безпеки більш

ефективно дозволить визначати обсяги інвестування, навантаження податкової системи на галузь виробництва й підприємства, як окремі, кредитування, амортизаційні відрахування тощо, що впливатиме на діяльність ефективності підприємства, а отже і забезпечуватиме одну із його основних цілей – економічну безпеку. Слід відмітити, підсумовуючи наведене вище, що мають специфічні особливості аграрні підприємства формування економічної власної безпеки, які через окремі їх цілі проявляються.

Ефективний захист економічних інтересів підприємства може бути забезпечений лише у разі консолідації зусиль його персоналу: внутрішня узгодженість. Зауважимо, що мова адміністративна, інженерно-технічна не переходить лише до силової складової робітників, службовців, робітників [11, с. 224-225]. Не можна виключати елемент такої організації економічної безпеки, який створюватиме робочу групу кадрових працівників, які, крім виконання власних посадових інструкцій, зможуть контролювати забезпечення економічна безпека аграрного підприємства. Названу процедуру можна окреслити через економічну безпеку. Самоусунення від інших небезпек призводить до зниження рівня економічної безпеки в цілому [12, с. 92].

Досягти рівня економічної безпеки достатнього для аграрних підприємств за рахунок створення ефективного механізму можливо для реалізації господарської діяльності шляхом формування інструментів таких як – врахування безпеки фінансової як складової економічної безпеки невід’ємної через фінансові інструменти аграрних виробників стимулювання (податкова гнучка політика, привабливість галузі на інвестиції, фінансова державна підтримка, кредитування пільгове банками); підвищення формування і використання ресурсного потенціалу виробників рівня аграрних, землю включаючи, відповідно до нормативної потреби їх (підтримка вітчизняного виробника основних засобів для аграрних виробників (сівалки, трактори, комбайни, тощо); залучення інновацій сучасних у виробництво продукції аграрної. Впровадження заходів вищезазначених, забезпечить функціонування ефективно підприємств аграрних, рівня підвищення конкурентоспроможності їх і їх посилить безпеку економічну.

Для економіки сучасної України ринкові характерні процеси пов’язані з

впливом економічної та фінансової кризи негативним, великою і складною структурою оточення інституційного; складність ринкових процесів і їх переплетеність; характерний взаємовплив та інтеграційність елементів, чинникових умов зовнішнього середовища та внутрішнього. Саме ці всі фактори стати можуть для виникнення загроз каталізатором у різних сферах підприємницької діяльності.

Дуже важливим в умовах кожного підприємства є розроблення забезпечення економічної безпеки спеціального механізму із врахуванням усіх обставин можливості. Одним із завдань основної роботи працівників, які безпекою економічною на підприємстві займаються, є управління на підприємстві економічною безпекою через розроблення в кризових ситуаціях відповідного механізму (рис. 3.2.).

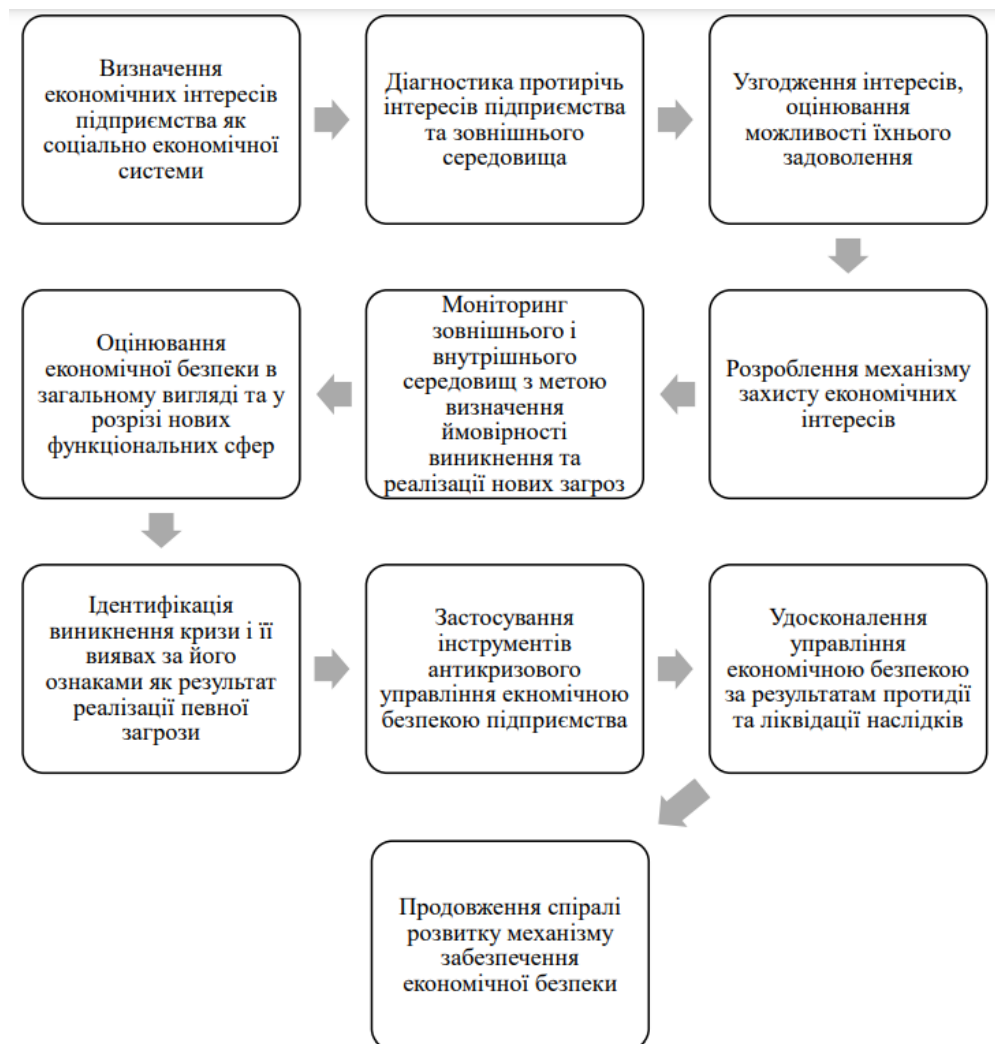

Рис. 3.4. Механізм «управління економічною безпекою» в умовах кризи

Продуктивна діяльність підприємства можливість адекватно реагувати на цього середовища зміни передбачає. Підприємство як економічна та соціальна система функціонує у середовищі невизначеності та змін, яке не буває стабільним ніколи. Невдала реакція, або несвоєчасна, може спричинити великі труднощі.

3.2 Моделювання системи можливостей забезпечення економічної безпеки аграрного підприємства

Сучасні умови, в яких функціонують агропідприємства, стають все більш динамічними, змінюваними та непередбачуваними. Така обстановка змушує усіх учасників господарювання впроваджувати глибокі організаційні зміни в своїх системах економічної стійкості. Отже, на сьогоднішній день важливим стає створення ефективної моделі економічної безпеки. Моделювання виступає ключовим інструментом для вирішення різноманітних завдань у галузі економіки.

Аналіз наукових джерел, проведений у першому розділі, підтверджує, що, незважаючи на різноманітність підходів до розгляду поняття "економічна безпека сільськогосподарського підприємства" та виділення його складових, всі автори визначають фінансовий аспект як один з основних у складі системи економічної безпеки. Стабільність фінансово-економічного стану підприємства визначає його здатність гнучко реагувати на зовнішні впливи та забезпечувати стійке функціонування в економічній системі.

Особливу увагу слід приділити визначенню факторів та показників фінансової стійкості, які відображають стан фінансової системи підприємства та служать основою для внесення коректив в його розвиток. Вибір цих показників обумовлений необхідністю комплексного визначення економічної безпеки підприємства. Фактори економічної безпеки підприємства були систематизовані шляхом використання експертного методу. У результаті було обрано наступні показники факторів економічної безпеки підприємства: рівень ліквідності, фінансова стійкість, рентабельність та ділова активність.

Розроблено багатофакторну нечітко-множинну модель для аналізу рівня економічної безпеки підприємства, що дозволяє визначити інтегральний показник економічної безпеки на основі відповідної системи груп факторів, розподілених за нечіткими рівнями.

Оцінка економічної безпеки ТзОВ «Данута» базується на значеннях узагальнених груп показників, відображених у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 Групи показників для оцінки економічної безпеки аграрного підприємства

Група (назва)	Показник (назва)	Умовні познач.
Ліквідність активів (оцінка) (Y.1)	Коефіцієнт «покриття»	X.1
	Коефіцієнт «швидкої ліквідності»	X.2
	Коефіцієнт «абсолютної ліквідності»	X.3
Фінансова стійкість (оцінка) (Y.2)	Коефіцієнт «фінансової стабільності»	X.4
	Коефіцієнт «незалежності (автономії)»	X.5
	Коефіцієнт «маневреності робочого капіталу»	X.6
Рентабельність (оцінка) (Y.3)	Коефіцієнт «рентабельності активів»	X.7
	Коефіцієнт «рентабельності власного капіталу»	X.8
	Коефіцієнт «рентабельності діяльності»	X.9
	Коефіцієнт «рентабельності продукції»	X.10
Ділова активність (оцінка) (Y.4)	Коефіцієнт «оборотності основних засобів»	X.11
	Коефіцієнт «оборотності активів»	X.12
	Коефіцієнт «оборотності власного капіталу»	X.13

Здійснення розрахунку значимості факторів було наступним кроком (за правилом Фішберна). Результат нами наведено на таблиці 3.2.

Таблиця 3.2. Розрахунок вагових коефіцієнтів (для груп показників)

Група (назва)	Вага (групи)	«Коефіцієнт»	Вага (показника)
Ліквідність активів (оцінка)	0,32	Коефіцієнт «покриття»	0.107
		Коефіцієнт «швидкої ліквідності»	0.107
		Коефіцієнт «абсолютної ліквідності»	0.107
Фінансова стійкість (оцінка)	0.24	Коефіцієнт «фінансової стабільності»	0.080
		Коефіцієнт «незалежності (автономії)»	0.080
		Коефіцієнт «маневреності робочого капіталу»	0.080
Рентабельність (оцінка)	0.16	Коефіцієнт «рентабельності активів»	0.040
		Коефіцієнт «рентабельності власного капіталу»	0.040
		Коефіцієнт «рентабельності діяльності»	0.040
		Коефіцієнт «рентабельності продукції»	0.040
Ділова активність (оцінка)	0.08	Коефіцієнт «оборотності основних засобів»	0.027
		Коефіцієнт «оборотності активів»	0.027
		Коефіцієнт «оборотності власного капіталу»	0.027

Після отримання коефіцієнтів (вагових) було здійснено обчислювання «інтегральних показників» за групами коефіцієнтів від Y_1 до Y_4 та інтегрального показника (оцінки економічної безпеки) для ТзОВ «Данута».

Для кожного часового відтинку за всіма групами показників отримуємо в межах своїх груп згортання цих показників за відповідними рівнями:

$$A_i^l = \sum_{j=1}^N X_j^l r_{ij} \quad (3.1)$$

де l – це «нечіткий рівень» для відповідної групи показників;

N – кількість відповідної групи показників;

X – показники для відповідних груп;

r – ваги показників для відповідних груп.

Інтегральну оцінку (фінансової безпеки підприємства) розраховуємо за формулою:

$$I = \sum_{j=1}^N A_i^l * r_i \quad (3.2)$$

На графіку 3.1 можна оглянути візуальну динаміку зміни кожного моменту часу за всіма групами інтегральних показників ТзОВ «Данута».

Проведений аналіз основних груп фінансових показників показав, що рівень ліквідності за період дослідження залишався сталим. Однак варто відзначити, що відсутність зростання цього показника може свідчити про недостатнє забезпечення власними основними засобами та може вимагати уваги для подальших покращень.

Також виявлено, що рівень фінансової стійкості не досяг високого рівня за досліджувані роки. Це може вказувати на потребу у збільшенні фінансової стійкості підприємства для більш ефективної реакції на можливі економічні труднощі.

Ефективність використання основних засобів та власного капіталу, згідно з аналізом, виявляє тенденцію до зниження. Це може свідчити про необхідність удосконалення стратегій управління та оптимізації використання ресурсів.

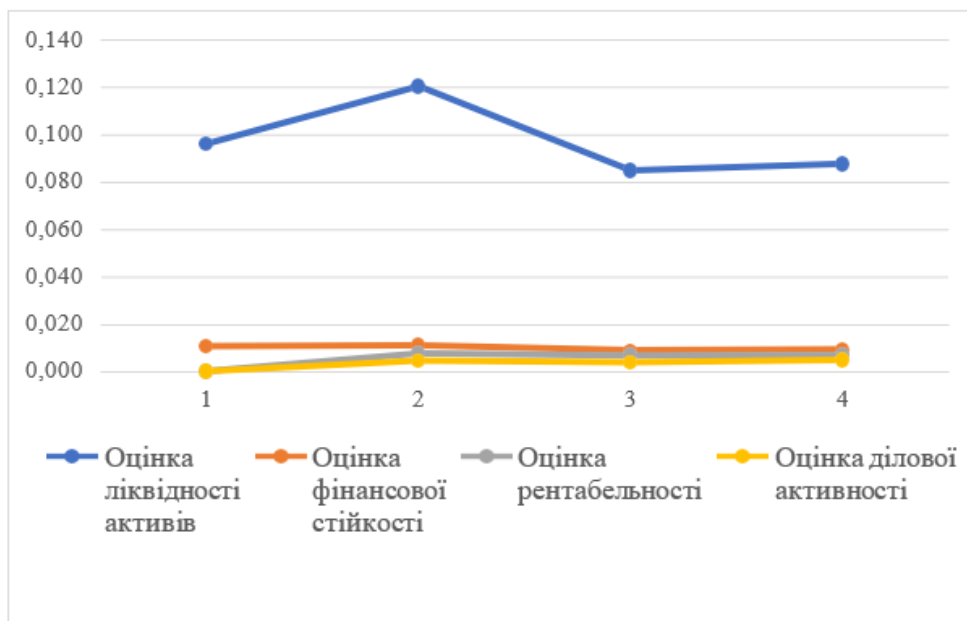

Рис. 3.5 Аналіз тенденцій змін інтегральних показників оцінки економічної безпеки та фінансового стану у ТЗОВ «Данута» за 2020-2022 рр.

Протягом досліджуваного періоду можна спостерігати негативну динаміку зміни показників рентабельності ТЗОВ «Данута». Низький рівень рентабельності свідчить про труднощі, з якими зіштовхується підприємство в конкурентному середовищі України.

Ця ситуація може бути викликана рядом факторів, таких як зростання конкуренції, зміни витрат або недостатній попит на продукцію чи послуги. Зниження рентабельності може вказувати на необхідність ретельного аналізу та корекції стратегій управління для підвищення прибутковості.

Для підприємства важливо розглянути можливі стратегії для вирішення цих викликів. Це може включати в себе оптимізацію виробничих процесів, впровадження нових маркетингових стратегій, розширення асортименту продукції або підвищення ефективності управління витратами. Важливою є також можливість адаптації до змін у ринкових умовах та розробка гнучких стратегій для підтримання конкурентоспроможності.

Аналіз та усвідомлення факторів, які впливають на рентабельність, допоможе підприємству розробити ефективні заходи для поліпшення фінансового стану та забезпечення стійкості у конкурентному середовищі. Для оцінки інтегрального показника рівня економічної безпеки підприємства

необхідно сформулювати вигляд показника та описати рівні, за якими проводиться комплексна оцінка рейтингу підприємства, використовуючи типи фінансової стійкості. Через призму яких вчені розглядають питання економічної безпеки підприємства, виділимо нечіткі підмножини [32]:

1. Економічна небезпека (*ДН*):

- Підприємство характеризується як те, що має дуже низьку фінансову стійкість.

- Знаходиться на межі банкрутства.

- Запаси та витрати перевищують суму власних оборотних коштів, кредитів під товарно-матеріальні цінності.

2. Хитлива економічна безпека (*Н*):

- Ситуація, при якій відбувається порушення платоспроможності.

- Зберігається можливість відтворення рівноваги платіжних засобів і платіжних зобов'язань за рахунок залучення тимчасово вільних джерел засобів в оборот підприємства.

3. Нормальна економічна безпека (*СР*):

- Гарантує платоспроможність підприємства.

- Середня фінансова стабільність.

4. Висока економічна безпека (*В*):

- Підприємство характеризується високою фінансовою стабільністю.

- Має високий запас конкурентоспроможності.

5. Абсолютна економічна безпека (*ДВ*):

- Фінансовий стан підприємства стабільний, швидко розвивається.

- Характеризується досить високим рівнем платоспроможності порівняно з іншими підприємствами.

Класифікатор оцінки рівня економічної безпеки з розрахунком інтегрального показника за виділеними «нечіткими рівнями» проілюстровано на рисунку 3.6.

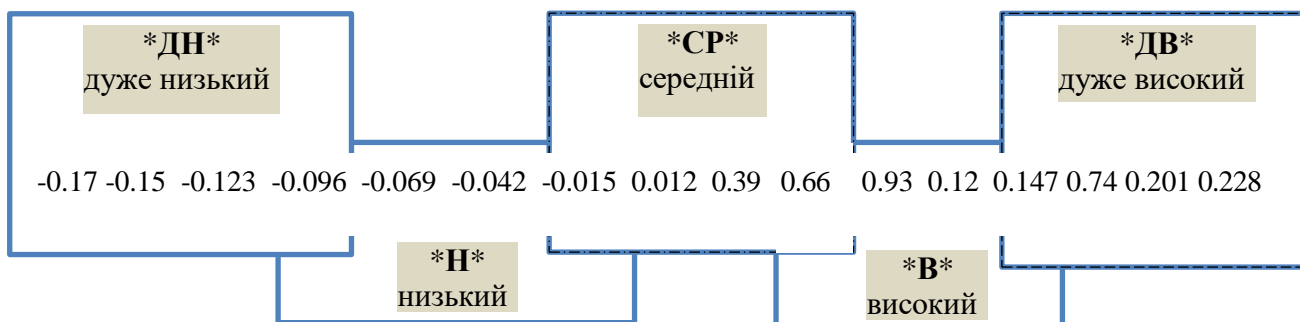

Рис. 3.6. Оцінка рівня економічної безпеки аграрного підприємства за класифікацією інтегрального показника

Відповідно до класифікатора, проілюстрованого на рисунку 3.6, ми можемо визначити рівень економічної безпеки у динаміці для ТЗОВ «Данута» у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3. Розрахунок рівня економічної безпеки для ТЗОВ «Данута»

Роки	Оцінка за інтегральним показником	Змінні лінгвістична (ЕБП)
2019	0.106	Середній *СР*
2020	0.143	Середній *СР*
2021	0.103	Середній *СР*
2022	0.107	Середній *СР*

Побудована модель ідентифікації класу економічної безпеки підприємства на основі гібридних нечітких нейронних мереж дозволяє отримувати адекватні оцінки класу економічної безпеки в поточному та перспективному періодах, а також гнучко реагувати на особливості нових даних завдяки властивості узагальнення.

Результати моделювання вказують, що протягом досліджуваного періоду інтегральний показник економічної безпеки для ТЗОВ «Данута» коливався в межах середнього рівня. У конкретному випадку, протягом 2019-2022 років показник економічної безпеки демонстрував тільки середній рівень.

Аналіз чутливості моделі вказує на те, що найбільший вплив на економічну безпеку підприємства ТЗОВ «Данута» мають зміни рівнів рентабельності та ділової активності. Тому, для покращення рівня економічної безпеки, рекомендується звернути увагу на оптимізацію цих показників та

вдосконалення відповідних коефіцієнтів, які формують ці групи показників.

Ці результати вказують на важливість ефективного управління рентабельністю та діловою активністю для забезпечення стабільності та безпеки підприємства в змінних умовах економічного середовища.

3.3 Зарубіжний досвід формування ефективної системи забезпечення економічної безпеки підприємств сільськогосподарської галузі

Сучасна обстановка на вітчизняних та світових ринках характеризується ускладненням комерційних схем, використанням комплексних продуктів та збільшенням конкуренції між компаніями. Зміни в грошових та фінансових потоках, русі капіталу та управлінні ресурсами та персоналом стають все складнішим завданням, пов'язаним із зростанням обсягів звітності та документообігу, а також збільшенням швидкості інформаційних потоків. Ці фактори підвищують економічні ризики, які залишаються на високому рівні.

Сучасні підприємства стикаються з різноманітними внутрішніми та зовнішніми факторами кризи, такими як зниження обігових грошей та труднощі отримання кредитів, зміни в напрямках діяльності та організаційній структурі, зниження заробітної плати працівників, відсутність повного завантаження працівників, конфлікти між співвласниками та інші. Зростання економічної безпеки стає завданням важливим для забезпечення стабільності підприємства [12].

Необхідно враховувати, що сьогодні шахрайські дії в сфері підприємництва стали більш складними та витонченими, що вимагає удосконалення стратегій та заходів безпеки. Сприятливі фінансово-економічні умови та сприяння розвитку технологій є ключовими елементами забезпечення економічної безпеки підприємств (див. табл. 3.4).

У високорозвинених країнах, враховуючи міжнародний досвід, розробляються стратегічні планові документи щодо зміцнення безпеки підприємств та країни в цілому. Рівень захищеності підприємств визначається впливами зовнішнього середовища. Підприємства, діючи враховуючи свої національні, релігійні та культурні особливості, мають власні методи

досягнення економічної безпеки. Постійне заохочення розвитку технологій та науки визначає відповідальність керівників компаній.

Таблиця 3.4. Забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств у розвинутих країнах: особливості та заходи

Країна	Заходи та особливості економічної безпеки агропідприємств	
	Макрорівень	Мікрорівень
1	2	3
У Німеччині	<ul style="list-style-type: none"> - Уряд створив національні спецслужби для здійснення контролю за ситуацією на економічно важливих об'єктах країни. - Згідно з чинним законодавством щодо збереження та нерозголошення комерційної таємниці, ця відповідальність покладена на кожну особу, яка стала відомою про таку інформацію у зв'язку з її службовим становищем чи трудовими відносинами. - Населення вважає своїм громадянським обов'язком інформувати відповідні органи про правопорушення, отримуючи за це належну грошову винагороду. 	<ul style="list-style-type: none"> - Контрольно-розвідувальні підрозділи співпрацюють з приватними охоронно-детективними агентствами, щоб забезпечити безпеку як для фірми, так і для її керівництва, окремих працівників і клієнтів. - Приватні агентства допомагають отримати оперативну значущу інформацію про скоєні чи планування правопорушень, як на рівні фірми, так і на загальнодержавному рівні. - Співробітники спецслужб і детективних агентств ведуть постійний моніторинг ситуації на спільних підприємствах і вивчають поведінку іноземних громадян щодо дотримання ними вимог закону та інтересів бізнесу.
У Франції	<ul style="list-style-type: none"> - Державні органи, співпрацюючи з приватними правоохоронцями, акцентують свої зусилля на протидії зловживанням торговельною маркою, виявленні фактів недобросовісної конкуренції, боротьбі з промисловим шпигунством та контр-шпигунством, а також впровадженні заходів безпеки в банківській системі. - У сфері безпеки персональних комп'ютерів і протидії комп'ютерній злочинності діє велика кількість правових актів, які детально регулюють статус суб'єктів інформаційної діяльності, режим інформаційного обміну і підключення до загальних інформаційних систем та автоматизованих банків даних. - Високий рівень технічної оснащеності дозволяє систематично виявляти акти промислового шпигунства відносно компаній-іноземних конкурентів 	<ul style="list-style-type: none"> - Спеціалісти служб безпеки вивчають об'єкти впливу і використовують при цьому різноманітні методи. Вони проводять аналіз і визначають рівень ризику для інформаційної діяльності, а також враховують можливі небезпеки, що загрожують французькому бізнесу. - Розробляють способи протидії та мінімізації широкого спектру загроз і небезпек, зокрема в галузі промислового шпигунства, торгової марки, недобросовісної конкуренції, а також контр-шпигунства. Це може включати в себе заходи безпеки в банківській системі, боротьбу з комп'ютерною злочинністю, вивчення поведінки іноземних громадян щодо дотримання законів та інтересів бізнесу. - Визначають та перевіряють осіб, які мають можливість доступу до конфіденційних даних, об'єкти їх впливу та родинні зв'язки. Особлива увага приділяється перевірці та контролю за звільненим персоналом, який мав доступ до конфіденційної інформації.

Продовження табл. 3.4

1	2	3
В Японії	<ul style="list-style-type: none"> - Об'єднання Торгово-промислової палати та асоціації корпоративних керівників відіграє важливу роль у формуванні економічної безпеки бізнесу. Ці організації спільно працюють над заходами, спрямованими на підтримку та захист інтересів підприємств. - Держава враховує інтереси бізнесу та стежить за реакцією конкурентів, вживаючи відповідні заходи для захисту своїх підприємств в умовах конкуренції вітчизняних та зарубіжних компаній. - Підтримка державними органами узгоджених дій між усіма суб'єктами ринку є важливим аспектом забезпечення високого рівня економічної безпеки. Спільні заходи і координація дій дозволяють уникнути численних ризиків і загроз, зберігаючи стабільність бізнес-середовища. 	<ul style="list-style-type: none"> - В Японії відсутні закони, які передбачають відповідальність за розголошення комерційної таємниці. Це пов'язано зі специфікою корпоративної культури, де співробітники виховуються в атмосфері патерналізму та вважають себе частинами великої сім'ї. - Департаменти кадрів у кожній японській фірмі забезпечують контроль за строгим дотриманням режиму секретності. Цей режим базується на кодексі поведінки службовців, які повинні додержуватися високих стандартів конфіденційності. - Працівникам забороняється передавати відомості, які містять комерційну таємницю, стороннім особам, укладати угоди, які можуть підірвати довіру до компанії з боку клієнтів. Також існують заборони на влаштування на роботу за сумісництвом без дозволу керівництва, нанесення навмисного економічного збитку та отримання чи надання хабарі.
У США	<ul style="list-style-type: none"> - широкомасштабна система державної підтримки безпеки бізнесу; - за підтримки держави понад 500 корпорацій регулярно обмінюються інформацією з найбільш актуальних питань національної та економічної безпеки; - держава забезпечує захист секретної інформації на базі жорстких стандартів, вимог і процедур по захисту цінної науково-технічної, технологічної та комерційної інформації приватного сектора; - мікроекономічна розвідка ведеться державними службами в інтересах американських корпорацій і в їх боротьбі з іноземними конкурентами; - користуючись можливостями спецслужб, корпорації отримують високі конкурентні переваги. 	<ul style="list-style-type: none"> - В США існує широкомасштабна система державної підтримки безпеки бізнесу, яка включає в себе співпрацю держави з приватним сектором. - Понад 500 корпорацій отримують підтримку держави, регулярно обмінюючи інформацією з найбільш актуальних питань національної та економічної безпеки. Це сприяє створенню ефективної системи обміну даними та координації заходів між державою і приватним сектором. - Держава також активно забезпечує захист секретної інформації, використовуючи жорсткі стандарти, вимоги і процедури для захисту цінної науково-технічної, технологічної та комерційної інформації приватного сектора. - Мікроекономічна розвідка проводиться державними службами в інтересах американських корпорацій і в їхній боротьбі з іноземними конкурентами. Це включає в себе вивчення конкурентного середовища та отримання інформації для забезпечення конкурентних переваг.

Багато країн активно працюють над розробкою теоретико-прикладних принципів для підвищення економічної безпеки підприємств та формування сприятливого бізнес-середовища. Великі успіхи в цьому напрямі вже досягли підприємства з США, Японії та Німеччини.

Аналізуючи передовий світовий досвід розвинених країн у відношенні організації економічної безпеки підприємств, можна визнати, що найефективнішими інструментами для досягнення цієї мети є постійне вдосконалення законодавчої бази, проведення систематичних заходів щодо профілактики загроз, реалізація політики ефективного управління персоналом та впровадження інновацій у всіх аспектах економічної діяльності підприємства.

Системи забезпечення інформаційної безпеки в розвинених країнах можуть послужити зразком для створення аналогічних в Україні. Зокрема, створення системи інформаційної безпеки та удосконалення відповідного законодавства стає дедалі більш актуальним, особливо з урахуванням зростаючої активності населення в комп'ютеризації, у системах та мережах Інтернету як користувачів та активних учасників обміну інформацією.

Встановлення правових засад захисту комерційної таємниці та іншої конфіденційної інформації, яка має велику комерційну цінність, є важливим аспектом юридичного забезпечення підприємницької діяльності. У більшості економічно розвинених країн відповідне законодавство регулює правовий статус комерційної таємниці та встановлює відповідальність за її неправомірне використання, представляючи собою комплексний нормативний корпус, що формується як національними правовими традиціями, так і відповідно до сучасних стандартів міжнародної торгівлі [5-9].

Вивчення досвіду економічного господарювання розвинених країн свідчить про те, що технологічна революція є ключовим фактором, який забезпечив цим країнам стабільний розвиток. У умовах глобальної конкуренції інноваційний фактор визначає парадигму економічного розвитку та сутність поняття економічної безпеки. Остання є сукупністю умов, при яких зберігається здатність генерувати інноваційні зміни в економіці з метою забезпечення та захисту стабільного економічного розвитку та протидії зовнішнім економічним загрозам.

З метою сприяння створенню сприятливих умов для розвитку структур безпеки підприємництва та встановлення ефективних механізмів взаємодії між ними та органами державної влади і управління, рекомендується на законодавчому рівні стимулювати процес формування недержавної системи безпеки. Для забезпечення коректного та повного втілення законодавчої бази регулювання відносин у сфері безпеки підприємницької діяльності, важливо залучити до цього процесу підприємницькі служби, що виступають основними ініціаторами цього виду діяльності на ринку товарів і послуг.

Забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств включає в себе ряд напрямків та стратегічних заходів, спрямованих на зменшення ризиків і підвищення стійкості аграрних підприємств до внутрішніх та зовнішніх впливів.

Основні напрямки забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств включають (рисунк 3.7):

1. Фінансова стійкість:

- Розробка ефективної фінансової стратегії.
- Раціональне управління фінансовими ресурсами.
- Використання інструментів фінансового забезпечення, таких як страхування врожаю, кредитування тощо.

2. Технологічний розвиток:

- Впровадження інноваційних технологій в сільському господарстві.
- Застосування сучасних методів обробітку ґрунту, облаштування систем автоматизації та моніторингу виробництва.

3. Управлінська ефективність:

- Розробка та впровадження ефективної системи управління.
- Збалансоване управління ресурсами та виробничими процесами.

4. Ринкова орієнтація:

- Аналіз ринкових тенденцій та формування стратегій у відповідності до попиту на продукцію.

- Розширення ринків збуту та диверсифікація продукції.

5. Земельна та екологічна безпека:

- Збереження та раціональне використання земельних ресурсів.
- Дотримання екологічних стандартів та впровадження екологічно

безпечних технологій.

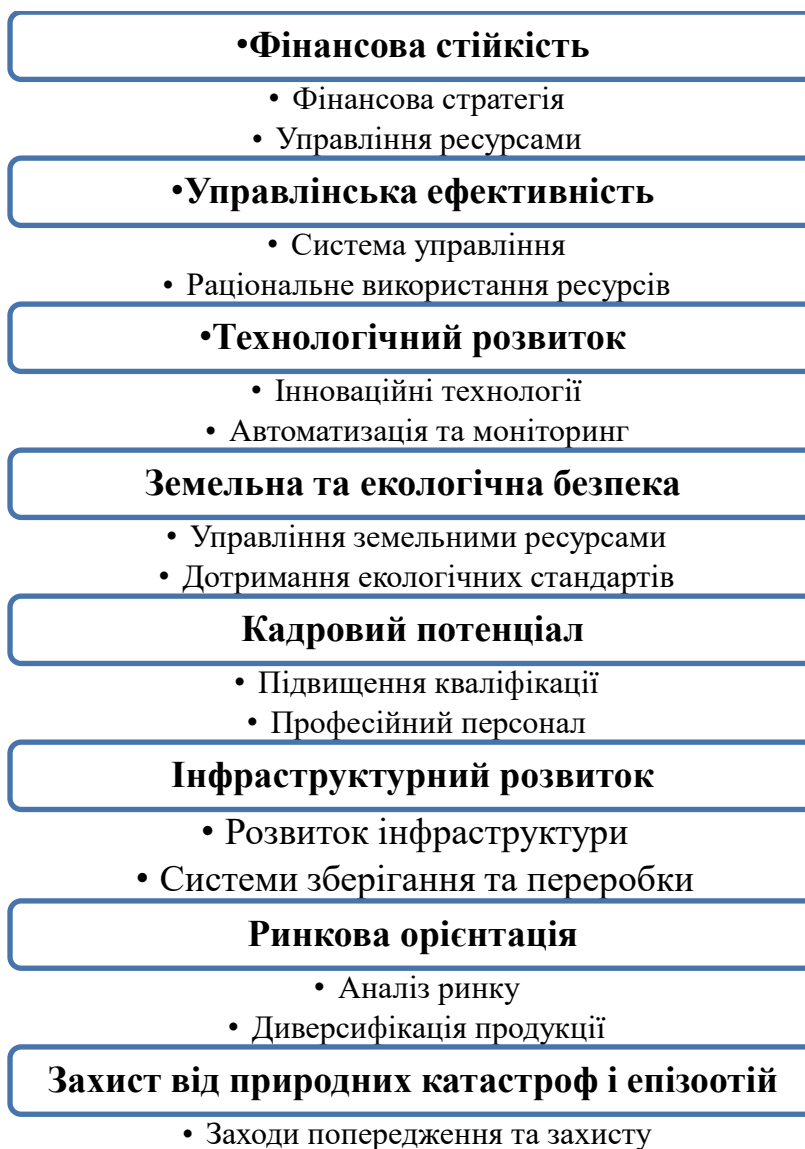

Рис. 3.7. Основні напрямки забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств*

*Сформовано автором

6. Кадровий потенціал:

- Підвищення кваліфікації працівників.
- Залучення та утримання високопрофесійного персоналу.

7. Інфраструктурний розвиток:

- Розвиток та підтримка необхідної інфраструктури (дороги, зв'язок, системи зберігання та переробки продукції).

Ці напрямки взаємодіють і мають за мету забезпечити стійкість та ефективність аграрних підприємств у змінних умовах господарювання.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведений аналіз теоретичних підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства» дозволив систематизувати існуючі визначення та сформулювати власне визначення даного поняття, за яким «економічна безпека підприємства» - це потенціал підприємства, який, реагуючи на всі зовнішні та внутрішні загрози та проблеми, отримує стимул щодо позитивних результативних змін в фінансових та соціальних показниках роботи підприємства.

Слід пам'ятати що сільськогосподарські підприємства мають специфічні особливості формування економічної безпеки. Досягнення достатнього рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств передбачає врахування кадрової, енергетичної, ринкової, інформаційної, правової, екологічної, виробничої, фінансової та техніко – технологічної безпеки.

В сучасних реаліях України сільське господарство є найперспективнішим бізнесом. Та економічна безпека всіх підприємств не є самою сильною. Через ряд економічних проблем, такі як: світова економічна криза через пандемію, війна на сході та в цілому не сама прогресивна економіка. Тому виникає необхідність у підвищенні заходів по підтримці економічної безпеки, як і звичайних підприємств так і сільськогосподарських підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bernal-Conesa J. A. Impacts of the CSR strategies of technology companies on performance and competitiveness. / J. A. Bernal-Conesa. A. J. Briones-Penalver. C. de Nieves-Nieto. //Tourism & Management Studies. 13(4). 2017. pp. 73-81. Retrieved from https://tmstudies.net/index.php/ectms/article/viewFile/1043/pdf_72
2. Blakyta. G. Matusova. O. Lanovska H. and Adamenko V. (2017). Integral assessment of business environment security. Problems and Perspectives in Management. 15(4). 280-292. doi:10.21511/ppm.15(4-1).2017.12
3. Reznik O., Kovalchuk A., Getmanets O., Nastyuk V., Andriichenko N. Financial security of the state. Journal of Security and Sustainability Issues. 2020. Vol. 9, No. 3. Pp. 843–852.
4. Silver. L.. Berggren. B.. & Fili. A. (2016). The role of crowdfunding in entrepreneurial ventures: an analysis of recent trends in Sweden. Investment Management and Financial Innovations (open access). 13(1-1). [https://doi.org/10.21511/imfi.13\(1-1\).2016.09](https://doi.org/10.21511/imfi.13(1-1).2016.09)
5. Акімова Л. М. Механізм державного управління забезпеченням економічної безпеки в Україні : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 323 с.
6. Акімова Л.М. Механізми державного управління економічною безпекою України: аналіз чинників впливу систематизованих за окремими сферами її розвитку. Аспекти публічного управління. Дніпро, 2018. Т. 6. № 6-7. С. 5-11.
7. Бахчиванжи Л.А.. Павлова О.Ю. Диверсифікація діяльності аграрних підприємств як стратегія управління соціально-економічним розвитком // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. № 6. 2013. С. 84-91.
8. Бачевський. Б.Є. Потенціал і розвиток підприємства : [навч. посіб.] / Б.Є. Бачевський. І.В. Заблудська. О.О. Решетняк. - К.: ЦУЛ. 2017. 400 с.
9. Безбожний В. Л. Вибір способу забезпечення соціально-економічної безпеки великих промислових підприємств: дис. канд. екон. наук... 08.00.04. СНУ ім. В. Даля МОН України. Луганськ. 2009. 189 с.
10. Бельтюков Є.А.. Некрасова Л.А. Конкурентна стратегія підприємства: сутність та формування на основі оцінки рівня конкурентоспроможності //

Економіка: реалії часу. 2014. № 12. С. 6 -13.

11. Береза З. В. Суть і складові економічної безпеки підприємства. Науково-теоретичний журнал Наука й економіка Хмельницького економічного університету. 2019. Вип. №4 (16). Т. 2. С. 59-64.

12. Варналій З. С. Економічна безпека: навч. посіб. К.: Знання. 2009. 647 с.

13. Власюк О. С. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання. Київ : ДННУ «Акад. фін. Управління», 2011. 474 с.

14. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. /Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. К.. 2018. 48 с.

15. Волошин В. І. Пріоритети та методи забезпечення економічної безпеки малого і середнього підприємництва : дис. канд. екон. наук : 08.00.03 « економіка та управління національним господарством» / Володимир Іванович Волошин ; [Ін-т регіональних досліджень НАН України]. Л.. 2008. 196 с.

16. Гбур З. В. Державне управління економічною безпекою України: теорія та практика : монографія. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня Рута», 2018. 408 с.

17. Гусев В.С. Економіка і організація безпеки господарських суб'єктів: підручник / В.С. Гусев та ін. К.: Лібра. 2012. 205 с.

18. Державний бюджет України // Мінфін : сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/>

19. Економічна безпека в Україні: держави, фірми, особи : навч. посіб. / Реверчук Н. Й., Малик Я. Й., Кульчинський І. І., Реверчук С. К.; за ред. С. К. Реверчука. Львів : ЛФМАУП, 2000. 192 с.

20. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / [Небава М. І., Міронова Ю.В.] Вінниця : ВНТУ. 2017. 73 с.

21. Енциклопедичний словник бізнесмена: менеджмент. маркетинг. Інформатика / за заг. ред. М. Молдованова. К. : Техніка. 2018. 856 с.

22. Євдокимова Н. М., Кірієнко А. В. Економічна діагностика: навч.- метод. посіб. К.: КНЕУ. 2015. 110 с.

23. Живко З.Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізми

забезпечення, управління: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2012. С. 240–256.

24. Захисний підхід до визначення економічної безпеки регіону / В. О. Онищенко. О. М. Бондаревська // Проблеми економіки. 2018. № 1. С. 158-164.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2018_1_21

25. Зацеркляний М.М. Основи економічної безпеки : [навчальний посібник]. К. : КНТ. 2019. 337 с.

26. Ілляшенко О.В. Механізм функціонування системи економічної безпеки підприємства: підхід до побудови // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. 2014. № 26(1). С. 160-168.

27. Коваленко. О. В. Підходи до визначення поняття економічної безпеки підприємства. [Електронний ресурс]. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_028.pdf (1.09.23).

28. Корнієнко Т. О. Концептуальні засади підвищення дієвості процесу формування стану економічної безпеки в сільськогосподарських підприємствах. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». 2019. № 4(24). С. 30–35.

29. Кузенко Т. Б. Планування економічної безпеки підприємства в умовах ринкової економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01... Європейський ун-т фінансів. інформаційних систем. менеджменту і бізнесу. К.. 2014. 18 с.

30. Курган В.П. Економіка аграрних підприємств: навч. посібник. Суми: ВТД «Університетська книга». 2018. 270 с.

31. Лучик М.В. Методико методологічні підходи до забезпечення економічної безпеки аграрної галузі // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». 2013. Вип. 10 (3). С.455-463.

32. Мігус І. П., Черевко О. В. Стратегічні пріоритети детінізації економіки України у системі економічної безпеки: макро та мікро вимір : кол. монографія. Черкаси, 2014. 442.

33. Мунтіян В. І. Економічна безпека України : монографія. Київ : КВІЦ, 1999. 462 с.

34. Отенко. І. П. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / укл. І. П. Отенко. Г. А. Іващенко. Д. К. Воронков. Х.: Вид. ХНЕУ. 2018. 256 с.

35. Романчик Т.В. Економічна безпека підприємства: функціональні аспекти // Стратегічні імперативи розвитку туризму та економіки в умовах глобалізації. Запоріжжя: «Просвіта». 2017. Т. 2. С. 372–374.
36. Сільське господарство України за 2021 рік : Статистичний збірник. Київ, 2022. 382 с.
37. Сільське господарство Львівської області. 2021 : Статистичний збірник. Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2022. 104 с.
38. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2021 рік : [Статистичний бюлетень]. ДСУ. К., 2022. 89 с.
39. Уряд схвалив Стратегію економічної безпеки до 2025 року. Економічна правда : сайт. 10.03.2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/03/10/671791/2>
40. Шемаєва Л. Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. екон. наук: 21.04.02 «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності» / Людмила Григорівна Шемаєва ; Ун-т економіки та права «КРОК». К.. 2010. 39 с.
41. Шкарлет С. М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект : монографія. Київ : НАУ, 2007. 436 с.
42. Шкарлет. С. М. Формування економічної безпеки підприємств засобами активізації їх інноваційного розвитку: автореф. дис. докт. екон. наук: 08.00.04 / С. М. Шкарлет. К.. 2007. 24 с.
43. Mahiiovych R., Zelisko N. Increasing the competitiveness of agricultural enterprises in conditions of economic risks. Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development. 2022. Vol. 22, Issue 1. P. 385-392 URL: <http://managementjournal.usamv.ro/index.php/scientific-papers/current>
44. Zelisko N., Kolach S., Magijovych R., Vasylyna O. Influence of marketing instruments on the formation and use of marketing potential of agricultural enterprises. Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development, 2020. Vol. 20, Issue 3. P. 663-669 URL: <http://managementjournal.usamv.ro/index.php/scientific-papers/current>

ДОДАТОК А

Рейтинг зовнішніх загроз економічній безпеці аграрного сектору

Місце у рейтингу	Зовнішня загроза
1	Непомірквані зміни у законодавстві
3	Неефективний механізм державної підтримки аграрного виробництва
	Диспаритет цін
	Значний податковий тиск
5	Втрата ринків збуту
6	Низька конкурентоспроможність продукції
7,5	Нестабільна політична ситуація
	Несприятливі погодно-кліматичні умови
9	Корупція
10	Низький рівень доступності кредитних ресурсів
11,5	Затяжний військовий конфлікт на сході України та окупація частини території України
	Економічні кризи
13,5	Інфляція
	Рейдерські захоплення
15	Технологічне відставання вітчизняних виробників с.-г. продукції
16	Порушення виробничих зв'язків
17	Низька інвестиційна привабливість, зумовлена нестабільною політичною ситуацією та іншими чинниками
18	Недобросовісна конкуренція
19	Висока конкуренція на світовому ринку продовольства
20	Промислове шпигунство

